

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta humanitních studií

**Kapesné: regulace, výchova a
ovládání prostřednictvím peněz**
Bakalářská práce

Praha 2022

Autor práce: Jan Pavienský

Vedoucí práce: Mgr. Yasar Abu Ghosh, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně.
Všechny použité prameny a literatura byly řádně
citovány. Práce nebyla využita k získání jiného
nebo stejného titulu.

V Praze dne: 24. 6. 2022

Podpis: _____

Poděkování

Chtěl bych poděkovat zejména svému vedoucímu Mgr. Yasaru Abu Ghoshovy, Ph.D. za jeho čas, rady, a trpělivost při tvorbě mé práce. Také bych chtěl poděkovat paní Mgr. Hedvice Novotné, Ph.D. za její pomoc během Diplomového semináře.

Nakonec chci poděkovat svým rodičům, kteří mě podporovali a informátorům za jejich čas a rozhovory.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teorie	9
2.1. Peníze	9
2.1.1. Vznik.....	10
2.1.2. Výzkum peněz ve společenských vědách	12
2.1.3. Střet peněz s kulturou.....	15
2.1.4. Hodnota.....	18
2.1.5. Jiné peníze.....	20
2.2. Special monies	21
2.3. Finanční gramotnost a negramotnost	24
2.4. Kapesné.....	26
2.5. Rodina a věkové skupiny	27
2.5.1. Definice rodiny.....	27
2.5.2. Děti a dětství	28
2.5.3. Periodizace v psychologii	29
3. Empirická část.....	29
3.1. Metodologická rozvaha	29
3.1.1. Výzkumné otázky.....	30
3.1.2. Výzkumná strategie.....	31
3.1.3. Technika sběru dat	32
3.1.4. Výběr vzorku.....	32
3.1.5. Etika výzkumu	33
3.1.6. Vzorek.....	34
3.2. Průběh rozhovorů.....	34
3.3. Představení rodin.....	35
3.4. Analytická část.....	35
3.1. Dostávají	36
3.1.1. Hospodaření	36
3.1.2. Motivace.....	37
3.1.3. Volný čas.....	37
3.1.4. Výše kapesného.....	38
3.2. Distribuce, uložení, a dělení	41
3.2.1. Distribuce	41

3.2.2.	Uložiště a dělení.....	46
3.3.	Utrácejí.....	47
3.3.1.	Jídlo a pití.....	47
3.3.2.	Ostatní.....	49
3.3.3.	Sdílení.....	50
3.4.	Šetří.....	51
3.4.1.	Investice.....	51
3.4.2.	Šetření na později a cyklické šetření.....	52
3.5.	Kontrola a ovládání.....	53
3.5.1.	Prohlížení útrat.....	54
3.5.2.	Ovládání.....	54
3.6.	Internet.....	58
3.7.	Finanční gramotnost.....	59
3.7.1.	Zlepšování finanční gramotnosti.....	60
3.7.2.	Rodiče a děti.....	62
3.1.	Limity odpovědi na výzkumné otázky.....	63
4.	Závěr.....	63
5.	Zdroje.....	65

Abstrakt

Kapesné je něco, co dnes dostává většina dětí. Jedná se o peníze, jež dostávají pravidelně nebo při různých příležitostech. Děti tyto peníze nejen dostávají, ale také je utrácejí a šetří. Peníze jsou v dnešní společnosti často pokládány za pouhou hodnotu, jež je rozdílná jen ve své kvantitě, ale peníze také mají kvalitativní prvky, jež nejsou na první pohled obyčejnému člověku zjevné. Rodiče mají různé důvody k tomu, proč dávat kapesné a děti mají kapesné hlavně k tomu, aby utrácely. I když si děti šetří, tak je jejich cílem peníze později utratit. Ve své práci se budu zabývat tím, jak děti s kapesným zacházejí a jak, a proč je rodiče dávají. Odpovědi na tyto a další otázky budu zjišťovat pomocí polostrukturovaného rozhovoru s pěti rodinami, pokaždé s jedním rodičem a jedním dítětem.

Klíčová slova:

Ekonomická antropologie, peníze, kapesné, dávky

Abstract

Pocket money is something that most children today receive. It is money they receive regularly or on various occasions. Children not only receive this money, but also spend and save it. In today's society, money is often considered to be a mere value that differs only in its quantity, but money also has qualitative elements that are not obvious to the average person at first glance. Parents have different reasons for giving allowance, and children have allowance mainly to spend it. Even if children save their money, their goal is to spend it later. In my work I will look at how children handle their pocket money and how and why their parents give it to them. I will find out the answers to these and other questions through a semi-structured interview with five families, each with one parent and one child.

Key words:

Economic anthropology, money, pocket money, allowance

1. Úvod

Kapesné je jedna z věcí, kterou zná snad každý. Většina dnešních dospělých jej dostávala ve svém dětství a také jejich děti s velkou pravděpodobností dnes dostávají kapesné. Obecně se jedná o peníze, které rodiče dávají svým dětem, ale také se může jednat o peníze za nějaké úspěchy anebo například kapesné na tábor, které je od toho pravidelného oddělené. Přestože je kapesné v porovnání s výplatou dospělých o dost menší, nejedná se o malé množství vezmeme-li v potaz počet dětí, které jej dostávají.

Na internetu existují různé rady pro rodiče ohledně výše kapesného a kdy jej začít dětem dávat (Hájková, 1998-2021). Dále je také možné nalézt různá fóra, kde se rodiče radí ohledně výše kapesného, jak s ním děti zacházejí, jak zamezit, aby s ním špatně hospodařily, a jiné rady. Nejčastěji se mluví o jeho výši, ale existují také případy, kdy rodiče kapesné nedávají a je to více o potřebě ze strany dítěte. V tomto případě děti o peníze požádají a rodiče mu je dají, samozřejmě jsou zde omezení a často chtějí vědět, na co jsou potřeba.

Výši kapesného mohou ovlivňovat různé faktory. Internetové zdroje jej nejčastěji dělí podle věku dítěte, čím starší je dítě, tím více peněz se mu dává. Jeho výše se také může vázat k prospěchu ve škole (peníze za vyznamenání, „bonus“ za dobré pravidelné hodnocení) nebo za provádění domácích prací. Také jej mohou ovlivňovat věci jako jsou například sourozenci, kteří spolu vyrůstají. Pokud je jejich kapesné jiné, tak o tom většinou vědí.

Velice málo zdrojů se zabývá kapesným z pohledu dětí a když už se o jejich pohled zajímají, tak se nejčastěji jedná o to, za co utrácejí. Zda je kapesné od rodičů nebo prarodičů se nezjišťuje a důvod k dostávání kapesného je často také opomíjen. Má práce se pokouší zjistit, zda děti budou zacházet s pravidelným kapesným (obvykle se dostává měsíčně, týdně apod.) stejně jako s penězi od příbuzných, za vysvědčení, nebo s penězi určenými na útratu v dětském táboře.

Lidé i v dospělosti nezachází se všemi penězi stejně i přesto, že jsou podle ekonomů peníze jen vyjádřením hodnoty a nemají samy o sobě žádnou vlastnost kromě těch finančních. Lidé si své peníze často rozdělují, například peníze určené na jídlo, na nájem, spoření apod. Ve výsledku nemají pro lidi všechny peníze stejnou hodnotu, když nastanou nečekané výdaje tak se uberou peníze z „hromádky“ určené pro méně potřebné výdaje (dovolená), a ne peníze určené na ty důležité (nájemné). Děti by tedy s kapesným měli hospodařit podobně a rozdělovat si jej podle zdroje a určení.

Děti kapesné dostávají a také jej utrácejí. Kapesné je často spojováno s finanční gramotností a se vzděláváním dítěte. Tyto peníze by měly naučit děti správně s nimi zacházet a hospodařit, a tedy zlepšovat jejich finanční gramotnost. Pomocí kapesného se děti učí nejenom ceny zboží, ale také zda věc opravdu potřebují nebo jen chtějí koupit. Spolu s kapesným také přichází šetření peněz na koupi něčeho dražšího.

Moje práce využívá model od socioložky Viviany Zelizer, který stojí oproti utilitárnímu pojetí peněz a ukazuje, jak společenská a kulturní struktura ovlivňuje nakládání s penězi. Namísto, aby byly nestranné a pouze kvantitou a určením hodnoty, tak jim dodává kvalitativní prvky, jež jsou vidět zejména při pohybu peněz. Tento pohyb je ovlivňován jejich zdrojem a určením.

V první části své práce se pokusím ukázat dosavadní výzkum peněz ve společenských vědách se zaměřením na antropologii. Jelikož je výzkum peněz obsáhlý, tak jej rozdělím na několik podtémat, které budou více zaměřeny na různé prvky peněz, jako je hodnota a její souvislost s kulturou a společností. Dále definuji a představím finanční gramotnost, a s ní spojenou finanční negramotnost, spolu s důsledky dobré a špatné gramotnosti. Co tuto gramotnost ovlivňuje a jakou má spojitost s dětmi a kapesným. Poté definuji kapesné a spojené anglické termíny „pocket-money“ a „allowance“. Nakonec Krátce napíši teorii rodiny a dětství.

V druhé části představím metodologii, výzkumné otázky, a etickou stránku výzkumu. Rozhovory jsem prováděl různými způsoby a nahrával jsem je několika metodami. Nakonec krátce představím participanty na výzkumu a následně provedu analýzu rozhovorů, jež jsem s nimi nahrál.

2. Teoretická část

2.1. Peníze

Ekonomové zkoumají peníze podle toho, co dělají ve světě financí, tedy převážně jako: prostředek směny, uložení bohatství, a jednotka účetnictví. Antropologové namísto toho zkoumají, jak peníze ovlivňují společnost a ona zase je, jako integrální součást hierarchie a sítě směn. Podle Harta schopnost peněz překračovat hranice skupin pohání rozšiřování společnosti do více inkluzivních úrovní a v procesu transformuje identity. V antropologii běžné ukázat, že významy a vztahy peněz není možné obsáhnout v jediné teorii. (Hart, 2014)

Lidé často o penězích přemýšlí jako o neosobní kvantifikaci věcí, mají být neosobní a nezáleží na genderu, věku, statusu atd., které by omezovali jejich užití, jsou oddělené od společnosti tak, aby mohly volně a bez překážek proudit mezi lidmi. Tato kvantifikace podle některých vedla ke zjednodušení nezápadní společnosti a ve výsledku gender, hodnota, status, a věk ztratily svůj původní význam ve střetu se západními penězi. (Maurer, 2006)

2.1.1. Vznik

Hart (2014) říká, že málokterý antropolog již dnes uznává mýtus o zrození peněz skrze smlouvání mezi jednotlivci. Tento mýtus je známý skoro všem, neustále se objevuje, a pořád je často užíván. Peníze vznikly pro lepší směnu během výměnného obchodu, lidé obchodovali a časem se jedna z komodit stala více obecně přijatelnou k výměně – sůl, stříbro, zlato. Ty se poté staly komoditou určenou převážně k výměně, jelikož ji většina přijímala s vědomím, že ji přijmou i ostatní.

Ale tento mýtus předpokládá soukromé vlastnictví. Spousta peněžních teoretiků se domnívá, že peníze nevznikly na základě obchodu mezi jednotlivci, ale že byli vytvořeny státem, který je užíval převážně jako prostředek platby a standardní měřítko kreditu a dluhu. Daně platí každý a každý tedy peníze potřebuje, což vytváří jejich hodnotu. (Hart, 2014)

Peníze však výměnný obchod nezastavily, jen jej vytlačily mimo dosah politických autorit. Nejčastější je tam, kde nejsou konvenční peníze dostupné – země třetího světa. Ale netýká se to jen obchodu mezi jedinci. Hart (2000) podotýká, že dnešní mezinárodní obchod je často v podobě výměny zboží a služeb namísto peněžní transakce. Firmy mezi sebou vyměňují neprodané zboží namísto jeho prodeje za peníze.

I výměnný obchod je však ovlivněn penězi, i když nejsou přítomné. Hart (2000) mluví o dvou aspektech výměnného obchodu. Prvním je snadné ohodnocení věcí kvůli trhu, i když nemáme peníze k dispozici, známe hodnotu v penězích. Druhým aspektem je schopnost výměnného obchodu narušit schopnost státu regulovat trh – není možné vybírat daně.

Hart (2005) jako příklad uvádí obchod s kožešinou v Americe během 18. století. Peníze byly v pohraničí nedostatkové zboží, a tak se používalo směnného obchodu. Hodnota zboží, v tomto případě poměr mezi bobří a jelení kožešinou, se ale nadále vázala k peněžní hodnotě, které by toto zboží dosáhlo na trhu. Hart (2000) také dodává, že dolar je v USA

dosud referován jako „buck“, podle jelení kůže, jež se často používala jako jednotka účetnictví. V dnešní době se ke směnnému obchodu někteří vrací v ekonomických krizích.

Jestliže je ale mýtus o vytvoření peněz z výměnného obchodu nepravý, tak zde musí existovat jiné vysvětlení pro vznik peněz. Jedním z těchto vysvětlení může být vznik peněz z darů, jak argumentoval Maus a poté Malinovski, podotýká Hart (2000). Problémem ale je, že by to znamenalo peníze nejsou neosobní a bylo by nutné vidět trhy jako formu symbolické lidské aktivity namísto cirkulace oddělených objektů mezi izolovanými jednotlivci.

Hart poukazuje na rozdělení od Keynese, který rozlišuje mezi penězi účetními¹ a penězi řádnými². Účetní ukazují, jak jsou peníze vyjadřovány a řádné, jak je s nimi zacházeno. Peníze jsou tedy vždy ideou a i objektem, virtuálními a skutečnými. Moderní státní peníze nabízené vládou za reálné předměty a služby mají malou anebo žádnou hodnotu pro lidi, ale jsou jediným legálním prostředkem směny na území a na zaplacení daní, ty každý potřebuje platit, a tudíž je vytvářena hodnota platidla, jakožto něčeho, co vláda vždy přijme. (Hart, 2005)

Mýtus o vzniku peněz započal Adam Smith, který ale uznal jistý stupeň společenské spletnosti transakcí, který lze vidět ve složitém, státem ovládaném, společenském aparátu. Ten je tvořen silou zákona, který pomáhá udržovat smlouvy mezi lidmi, rovnost lidí, a určuje soukromý majetek. Nic z těchto společensky daných jistot se ve zvířatech nevyskytuje a jsou doménou lidí, kteří na ně při transakcích spoléhají a mohou tak operovat jako izolovaní jedinci, bez soukromého majetku by peníze nebyli. (Hart, 2005)

Hart (2000) také zdůrazňuje roly státu, jelikož podle mýtu je vznik peněz pomocí výměnného obchodu mezi jednotlivci. Ve skutečnosti je pravděpodobné, že by malé skupiny uplatňovaly politický vliv na participanty výměny. Ochrana státu je důležitým kontextem pro obchod. (Hart, 2000)

Podle Graebera (2012) je peníze těžké definovat a píše, že peníze nebyly „vynalezeny“ o nic více než matematika nebo hudba a jedná jen o základní měřítko věcí, které slouží k porovnávání hodnot všeho možného. Jedná se tedy o vyjádření hodnoty, ale Graeber (2012) také říká, že peníze vznikly na základě dluhu, tedy peníze jsou dluhopisem. Hart

¹ V originále: money of account

² V originále: money proper

(2014) odkazuje na Graebera s tím, že peníze umožnily morálním závazkům získat neosobní rozsah.

Jako příklad vzniku peněz pomocí dluhů uvádí dluhopisy od britských vojáků v Hong Kongu, kteří začali dávat dluhopisy s částkou a podpisem místo oficiální měny, obchodníci si je předávali mezi sebou a používali je jako peníze. Jeden z vojáků zmiňoval, že po dlouhé době viděl svůj dluhopis s několika novými nápisy u obchodníka. (Graeber, 2012)

2.1.2. Výzkum peněz ve společenských vědách

Mezi nejčastější zmiňované výzkumy v oblasti peněz v antropologii patří výzkum Malinowského na Trobriandových ostrovech. Ve své práci Malinowski argumentoval, že cennosti zvané „kula“ nejsou penězi, protože se nedají užít jako prostředek směny a standard hodnoty. Maus naopak namítá, že takto by peníze vznikly pouze až poté, co se cennosti přemění na měnu. Tímto myslí, že by byly zapsány, zneosobněny, a odděleny od vztahů s jakoukoli právní entitou, ať již kolektivní nebo individuální, kromě státu, jež je razí. Naznačuje, že primitivní cennosti jsou jako peníze v tom, že mají kupní sílu a tato síla má cifru³. (Hart, 2014)

Podle Mause jsou neosobní podoby ekonomiky nalezené v kapitalistických společnostech nedávným vynálezem a v budoucnu by měli projít transformací. Jako důkaz směřování této transformace pokazuje na socialistické hnutí zespolu a vývoj sociální ochrany v Evropě. Ve své práci „Esej o daru“⁴ udává, že konceptům svobody, spravedlnosti, a osob lze porozumět pouze ve specifickém měnovém systému, který nám dává naše různé společenské identity. Oproti jiným nezkoumal peníze a systém institucí systematicky. (Hart, 2014)

Starší teorie peněz říkají, že vše kvantifikují na nejnižší možný prvek, čímž se ztrácí kvalitativní hodnota. Peníze jsou komoditou sami o sobě a přehlížíme kvůli nim unikátní hodnotu věcí. Nigel Dodd (2014) uvádí, že klasické společenské myšlení bylo vytvářeno vizí, že peníze jsou kulturně škodlivé a ne neutrální. Mezi zastánce této škodlivosti patřili

³ V originále: *figure*

⁴ Anglicky: *The Gift*

Původní francouzský název: *Essai sur le don*

například Marx, Simmel, a Nietzsche. Peníze jsou však více poddajné⁵, a více schopné přetváření⁶ než mainstreamové teorie peněz naznačují. (Dodd, 2014)

Marx věřil, že v našich společnostech nejvíce záleží na lidech, strojích, a penězích, ale peníze kontrolovaly stroje a skrze ně i většinu lidí. Dával peníze do centra jakékoli složité společnosti. Poukázal i na fetišismus peněz a zboží. Přestože jsou neutrální, peníze v sobě skrývají a zároveň vyjadřují hierarchické vztahy mezi vlastníky výrobních prostředků a těmi, které vykořisťují. Přestože jsou peníze vytvořené lidmi, lidé často zažívají, jak trh nad námi užívá svoji sílu a ceny, které se často mění, jsou mimo nadvládu lidí. (Hart, 2014)

Hart (2000) říká, že člověk málokdy viní společnosti nebo zdanění vlády za změnu cen. Většinou to prožíváme neosobní svět komodit a peněz jako oživené objekty uplatňující nad námi sílu bez lidského přičinění. Simmel odmítal britskou snahu o kontrolu peněz pomocí Zlatého standardu, jelikož jsou podle něj mimo individuální a kolektivní kontrolu.

Hodnota komodit není postavena na nějakém objektivním standardu, ale jen výsledkem toho, co jsou lidé ochotni zaplatit. Simmel říkal, že peníze jsou obecnou jednotkou měření hodnoty spojující nezávislé jednání směny. Lidé se utěšují symbolickou stabilitou peněz.

Peníze jsou součástí společnosti a také stojí mimo ni. Podle Simmela se peníze jeví jako autonomní hodnota směny, a jejich cirkulace se jeví být řízena vlastními zákony. Na mysl člověku přijde často zmiňovaná „neviditelná ruka trhu“, která ukazuje, že trh a peníze jsou mimo moc a kontrolu lidí. Simmel poukazuje na jejich negativní dopad na společnost, již zmíněné přehlížení unikátnosti a kvantifikace, ale také mluví o jejich společenských vlastnostech. (Dodd, 2014)

Obecně se tedy věřilo, a nadále se často věří, že peníze nejsou schopny zachytit kvalitu věcí. Přestože mohou cenově ohodnotit vzácný obraz nebo rodinnou památku, v procesu se mění kvalita na kvantitu a samotné číslo, či peněžní částka, nedokážou přesně vyjádřit kvalitativní hodnotu spojenou například s emocemi, tradicemi a jinými podobnými prvky. Historický obraz vytvořený známým malířem lze cenově ocenit, ale v případné peníze z pojištění nemají stejnou kvalitativní hodnotu jako obraz, i když by měli hodnotu obrazu vyjadřovat. (Dodd, 2014)

⁵ V originále: *malleable*

⁶ V originále: *reinvention*

Přestože Simmel věřil, že přítomnost peněz v roli zprostředkovatele ve směně zvětšuje vzdálenost mezi osobnostmi a majetkem, také věřil, že peníze vytvářejí silná společenská pouta v ekonomických kruzích a umožňují vstup do rozšiřující se sféry ekonomických vztahů. Peníze nejenom vše převádějí z kvalitativního na kvantitativní, ale také jsou pojící silou a vytvářejí jednotu. Peníze nepřetvářejí pouze vztahy mezi lidmi, ale také způsob, jakým o nich přemýšlejí. (Dodd, 2014)

Simmel říká, že peníze vytvořily společenské zřízení autonomního subjektu, protože s nimi může jednotlivec vyjádřit své tužby, které zřízení vytvářejí. Na stranu druhou jednotlivce také přesahují, protože fungují pouze jako měřítko hodnoty a lidé mohou počítat s tím, že je ostatní akceptují. (Hart, 2014)

Také předpověděl, že peníze ztratí svoji fyzickou substanci a odhalí tak svůj společenský charakter, jelikož se jedná o symbol lidské kapacity vytvořit univerzální společnost. S expanzí kapitalismu a kolonialismu by peníze propojily svět skrz společné standardy hodnot, čímž by ukázali rovnost subjektů. (Hart, 2014)

Podle Webera moderní kapitalismus vznikl pomocí náboženské reformace, jejíž kulturní předpoklady měli slučitelnost s potřebou obchodních podniků provádět racionální kalkulace. Subjekt u Webera uplatňuje svobodnou vůli k relaci s různými hodnotami pomocí tří typů akcí: habituální, afektivní, a racionální. Tímto peníze omezuje a nedává jim žádnou distinktivní pozici v sociologii. Peníze jsou tedy obecně jen prostředkem směny, která záleží na důvěře mezi participanty. (Hart, 2014)

Polanyi argumentoval, že peníze jsou jen symbolem kupní síly. Tato síla není produkována, ale je vytvářena bankovními a finančními mechanismy a jedná se tedy o produkt společenských vztahů, jež vyjadřují. Peníze rozšiřují společnost za její lokální jádro skrz dálkový obchod a vytvářejí změnu ve společnosti. Rozlišoval formy peněz podle jejich užití – „symbolické“ (token) peníze byly určené pro domácí trh a „komoditní“ (commodity) pro trh zahraniční. Moderní peníze, ve formě státního monopolu, podle Polanyiho vznikaly v 19. století. (Hart, 2014)

Peníze tedy nejsou komoditou ale jen kupní silou, která sama o sobě nemá užití. Jedná se jen o počítadlo ztělesňující kvantifikovaný nárok na věci, jež je možné koupit. Polanyi společně s Mausem ukazují, jak jsou peněžní vztahy fundamentální k definování sebe a společnosti ve specifických uspořádáních. Tyto vztahy jsou potenciálně rozvratné v tom, že

vyzývají pravidla společnosti a hierarchie, dokonce i hranice samotné společnosti. (Hart, 2014)

Někteří antropologové se pokusili identifikovat formy ekonomických vztahů. Například Graeber je rozdělil na tři kategorie – každodenní komunismus (sdílení), směna (exchange), a hierarchie (nerovnost). Ale pozdější výzkumy ukázaly, že univerzální historii peněz nelze snadno uplatnit na užívání a významy peněz v každodenním životě, které jsou plynulejší a ve větších počtech, než je možno zachytit ve vyšším narativu. (Hart, 2014)

Peníze ovlivňují celý svět a pro jejich výzkum na globální úrovni je podle Harta (2014) nutné přikročit k nim jako k vratkému společenskému vztahu s pravidly, které se mění. Jen tímto způsobem je možné adresovat multiplicitu peněz. Dnešní svět je globalizován a propojen, peníze ovlivňují velkou část života a život zase je.

Hart (2000) poukazuje, že anglický termín pro peníze, money, pochází od Římské bohyně jménem Moneta, jež byla v Řecku zvána Mnemosyne. Tato bohyně byla bohyní paměti a matka Múz. Slovo Moneta zase pochází z latinského slovesa „moneo“, jež znamenalo připomenout, dát na paměť, ale také varovat a učit. Hart z tohoto vyvozuje, že peníze pro Římany byly instrumentem kolektivní paměti, která potřebovala božskou ochranu. Jsou tedy připomínkou minulosti a znamením budoucnosti.

Podle Harta (2000) se pomocí peněz necirkuluje jen zboží a služby. Zmiňuje se o Jamesi Buchanovi, který píše, že peníze jsou vozidlem pro vyjádření přání člověka. Jsou vtělenou žádostí, vytvářejí přání a vysílají jej do světa. Peníze jsou úschovnou paměti, vyjadřují naše přání, a také se skrze ně dá získávat moc pomocí nákupu a prodejem na trhu.

2.1.3. Střet peněz s kulturou

Peníze, které se dnes užívají, jsou většinou tzv. „general purpose money“ (všeobecně účelné peníze), které mají alespoň tři funkce: prostředek směny, metoda placení, a standard hodnoty. Dále také někteří autoři přidávají další funkce: uložení bohatství a/nebo jednotka účtování. V opozici stojí tzv. „Special-purpose money“ (specificky účelné peníze), které se odlišují tím, že mají jen jednu nebo dvě z těchto funkcí a jen ve specifických oblastech směny. Například se tyto peníze používají jen ke koupi specifického zboží, jsou omezeny genderem, statusem apod. (Maurer, 2006)

Maurer (2006) uvádí příklad zavedení západní měny v Africe, které narušilo „prestížní“ sféru, kde se obchodovalo s mosaznými pruty. Západní peníze⁷ narušili tuto sféru a bylo možné přecházet mezi nimi, zatímco pruty dostaly jinou funkci a situace vytvořila inflační tlak.

Na toto také poukazuje Hart (2005) a odkazuje na článek od Bohannana, žáka Polanyiho. Západní peníze Tivům dovolily volně přecházet mezi sférami směny vytvořených v hierarchii – existovali 3 sféry směn: Každodenní, prestižní zboží, a poslední jsou práva osob. Každodenní sféra obsahovala hlavně jídlo a domácí potřeby z lokálních trhů. Prestižní sféra obsahovala zboží⁸ z převážně dálkových obchodů, jež byli ovládány stařešinami. Poslední sférou byla práva k lidem, zejména se jednalo o výměnu žen ke vdání – toto zaručilo, že většina mužů se ožení až po třiceti.

Postup nahoru ve sférách obchodu byl dobrý a postup dolů byl naopak zdrojem potupy. Peníze to narušili tím, že člověk z nižší sféry mohl postupně akumulovat peníze z menších obchodů – prodávání jídla – a snadno přejít do sféry vyšší bez pomoci stařešinů. Zavedení západní měny bylo kritizováno Bohannem a stařešiny, kteří obchod ovládali, jako destrukce tradiční kultury. (Hart, 2000)

Toto rozdělení použil Polanyi ve své knize „Velká Transformace⁹“. General purpose-money se mají za neutrální, bezbarvé, a předmětem směny, zatímco ty dřívější¹⁰ mají dostatečnou kulturní vydatnost, aby byly předmětem výzkumu v antropologii. Dodd (2014) ale namítá, že do určité úrovně jsou všechny peníze tzv. peníze s limitovaným užitím, dokonce i euro, a že právě Zelizer ukázala, že i general-purpose money jsou zakotvené ve společnosti.

Bohannan také opomenul důležité události jako ukončení otroctví¹¹, nedostatek mědi, a změna sesterské výměny na kupování nevěsty prestižním zbožím. Hart (2000) také mluví o kritice této teorie ničení kultury a tradic. Jiní autoři tento pohled sdílejí a říkají, že si domorodé společnosti přizpůsobí západní peníze jejich vlastním společenským účelům, než aby se ohýbaly jejich domnělé neosobní logice. Jako příklad uvádějí Malajsii, kde se peníze

⁷ General purpose money

⁸ Převážně se jednalo o dobytek, otroky, a hlavně měděné cihly, které také sloužily jako speciální měna pro tuto sféru

⁹ V originále: *The Great Transformation*

¹⁰ Autor v tomto případě začíná užívat termínu „*limited-purpose*“ namísto předešlého „*special-purpose*“

¹¹ Ukončeno koloniální vládou

získané z širší ekonomie transformují předáváním ženám, jejichž domácí rituály je začlenění do procesu společenské reprodukce, kterou stráží.

Hart (2000) poukazuje na teorii Durkheima o dvou okruzích společenského života. První je krátký, každodenní, individualizovaný a materialistický, zatímco ten druhý je společenský, dlouhodobý, idylizovaný, a dokonce spirituální. Lidé se snaží trhy podřít logice společenské reprodukce, ale zatímco peníze získaly v západní ekonomice svoji vlastní společenskou sílu, zbytek světa si ponechává schopnost udržet je na místě.

Peníze nejsou jen symbolem hodnoty, ale také identity. Peníze vytvářejí, anebo pomáhají vytvářet, společnou identitu. Dodd (2014) ve své knize píše, že společná identita byla jednou z myšlenek za vytvořením eura, tedy měny, jež by byla společná pro evropské země a vytvářela tak i identitu.

Luetchford ve svém textu uvádí, že je klíčové koncepty ekonomické antropologie (volný trh, kapitalismus, dar, komodita...) mají formu a význam jen v partikulárním kulturním kontextu. Ekonomii lze porozumět jen ve specifických společenských a kulturních oblastech, podle Polanyiho je ekonomie „vtisknuta“¹² ve společnosti. Autor to shrnuje: „Succinctly put, economics is cultural and social, and so is morality.” (Luetchford, 2005)

Je nutné podotknout, že Polanyiho užití „vtisknutí“ je rozdílné od jiných autorů. V jeho užití se jedná o „vtisknutí“ úzce spojené s institucemi. Trhy jsou podle něj plně společenské instituce reflektující kulturu politiku a ideologii. To, jak je trh a peníze úzce propojen s politikou a společností je vidět u regulací spojených se světovou válkou. Zde byl pokus o nastolení zlatého standardu, který neuspěl a vedlo to k regulaci pomocí institucí.

Již Marx říkal že peníze jsou vyjádřením všech věcí, lidí, a společenských vztahů. Peníze jsou díky jejich univerzálnímu měřítku pro porovnávání hodnot viděny jako škodlivé pro společenské a morální vztahy. Jedinečnost věcí, lidí, a vztahů je stlačena do komodity, jíž jsou peníze. (Luetchford, 2005)

O penězích se věří, že ničí vztahy a kazí společnost, ale ne vždy je tomu tak. Toto myšlení převažuje spíše na západě, a ne ve všech společnostech mají peníze takto negativní konotaci. Luetchford uvádí příklady ze dvou výzkumů. V první z nich, Geschiere (1992), se participanty snažily koupit symbolickou reprezentaci těla zemřelého během pohřbu. Ve

¹² V originále: *embedded*

druhé, Bloch (1989), byly výzkumníkovy nabídnuty peníze při odjezdu z terénu, i když rád akceptoval pohostinnost od stejného člověka. (Luetchford, 2005)

Luetchford (2005) zmiňuje, že peníze, podle některých narušují vesnický život, který je postaven na solidaritě a vzájemné pomoci a peníze mohou stát oproti venkovským/vesnickým hodnotám. Píše o Eversovy, že „poptávka po profitu nesedí dobře s mravy komunity“. V literatuře se objevuje představa, že peníze jsou transparentním indikátorem hodnoty, což povoluje ideu „spravedlivé ceny“ a „fair trade“. Luetchford ukazuje na problém mezi hodnotou měřenou podle užitečnosti a hodnotou věci výměnnou. První je hodnota daná užitekem věci, její potřebou. Druhou hodnotou je hodnota směnná.

2.1.4. Hodnota

Hodnota peněz není tak pevně daná, jak se na první pohled zdá. Antropologie o penězích uvažuje jako o výtvaru společnosti. Hart (2000) mluví o třech typech teorií v opozici k ortodoxní, kde všechny tři teorie vidí peníze jako symbol něčeho nehmotného a neurčitého – aspektu lidského působení.

Hodnota peněz je dnes založená na státě, který pomáhá peníze regulovat, ale nemá je plně ve své moci. Hodnota peněz původně spočívala na obsahu vzácných kovů, jednalo se o tzv. „komoditní peníze“¹³ a nejčastěji se vázaly na zlato a stříbro. Komoditní peníze v sobě obsahovali určité množství drahého kovu, jež jim dává hodnotu – jsou vázány na kov, ze kterého jsou vyrobeny. Tyto mince měli mít pevně danou hodnotu, která však, jak podotkl Hart, byla iluzorní. Peníze tedy měli hodnotu, protože v sobě měli drahý kov, od něhož se jejich hodnota odvozuje. (Hart, 2000)

Poté se peníze na vzácné kovy vázali – bylo možné jít do banky a určitá částka měla hodnotu drahého kovu, nejčastěji se zde mluví o zlatém standardu. Peníze samotné byly bezcenné, jako jejich materiály – již stejné jako dnes, papír a kov. V průběhu 20. století se ale od peněz vázaných na drahé kovy ustupuje, protože státy nemohly chránit své obyvatele před fluktuacemi na trhu. Teorie, jenž věří, že peníze mají hodnotu podle komodity, na které jsou založeny je nazývána metalismus. (Hart, 2000)

¹³ V originále: *commodity money*

Postupem času peníze drahé kovy neobsahovali, ale jejich hodnota se nadále přímo vázala k hodnotě komodity. Tato komodita byla nejčastěji zlato a nejznámějším systémem je tzv. „Zlatý Standard“. V tomto případě se jednalo již o peníze z papíru a kovů, jež samy o sobě žádnou hodnotu neměli. Jejich hodnota je dána zásobami drahých kovů, na které je měna přímo vázána a jež stát z většiny vlastní. Například ve 20. století byl pevný kurz mezi dolarem a zlatem a v bance šlo zlato směnit za peníze. (Hart, 2000)

Nicholas Barbon pravil, že „Peníze jsou hodnota vytvořená zákonem“. Zlatý standard nevydržel a byl nahrazen Brettonwoodským systémem¹⁴, jenž byl na počátku 70. let 20. století také zrušen, zrušením taktéž vznikají tzv. „Fiat money“, česky také „měna s nuceným oběhem“. Toto jsou peníze, které nejsou kryty žádnou komoditou. Jejich hodnota je ručená vládou a jejími institucemi, tedy vláda může vyhlásit cokoli jako měnu, kterou bude přijímat a jelikož ji přijímá vláda, tak se stane běžným platidlem. Stát se také snaží o regulaci hodnoty své měny. (Hart, 2000)

Hart (2000) píše, že se dnes se užívá kombinace „fiat money“ a „commodity money“. Když se dnes podíváme na minci z obou stran, na jedné straně je symbol politické autority (u české koruny je tzv. český lev), který symbolizuje, že je mince vytvořená společností ve formě státu. Druhá strana s hodnotou mince ukazuje, že peníze samotné jsou komoditou a mají nějakou hodnotu. Hart (2014) na toto navazuje a říká, že peníze jsou symbol propojující osoby ve společnosti a měřítko komodit cirkulujících na neosobních trzích. Peníze tedy mají hodnotu, ta je ale provázána státem a společností.

Hodnota peněz tedy není něco pevně daného a neměnného. Je závislá na společnosti a na lidech, peníze bez lidí jsou dnes jen papírem a obyčejným kovem, to, co jim dává hodnotu je stát a konsenzus tvořený lidmi. Často se stává, že jestliže vláda ztratí důvěru, tak se tak stane i s její měnou. Dnešní peníze, měřítko hodnot všeho, jsou ve skutečnosti bezcenné. Hodnota peněz je dána subjektivně, stejně jako umění. (Hart, 2000)

Hart udává příklad umělce J.S.G. Boggse, jenž je známý za malování peněz. Lidé přijímali jeho malby jako reálné peníze i když věděli, že se jedná jen o malbu. Tyto bankovky nebyly padělky, jelikož bylo jasné, že nejsou reálné a jednalo se o hodnoty, jež neexistovaly.

¹⁴ Jednalo se o měnový systém s fixní směnou, která byla vázaná na hlavní rezervní měny – nejčastěji americký dolar

Jednu takovou bankovkou je například £500. Oficiálním platidlem nebyli, ale měli hodnotu, která vznikla z důvěry lidí, že ji má. (Hart, 2000)

Hart (2000) o případu Boggse podotkl, že vláda se jej snažila zastavit, protože by si lidé mohli uvědomit, že „mocný dolar“ je jen obrázkem na kusu papíru. Nebo by si mohli uvědomit, že peníze jsou jen výplodem jejich kolektivní představivosti. Hodnota namalovaných peněz jim byla dána lidmi, stejně jako je hodnota peněz reálných zaručována státem.

Peníze nejdou plně oddělit od lidí a podle Macphersona je čistě utopické pokusit se vytvořit trh, kde by šlo směnovat komodity ihned a jako odcizené soukromé vlastnictví. Weber si myslel, že společenský tlak udělat trh neosobním je následkem racionální kalkulace podniků. Lidská práce se od člověka oddělit nedá, a tak se lidé musejí podřítit neosobní disciplíně pracoviště. Peníze v kapitalistické společnosti značí odcizení, oddělení, neosobní společnost, vnějšek – jsou mimo naši kontrolu. (Hart, 2005)

Simmel viděl peníze jako symbol vzájemné závislosti lidí a jejich hodnotu viděl v důvěře, která pochází z členství ve společnosti. Člověk musí věřit společnosti a tomu, že peníze mají hodnotu. Není zde žádný objektivní standard nebo pravda, jen subjektivní posudky. (Hart, 2005)

2.1.5. Jiné peníze

Hart (2000) poukazuje, že moderní peníze se v minulém století změnilly z podoby fyzické – papír a mince – i do podoby elektronické v podobě kreditních a debetních karet. Fyzické peníze i nadále zůstávají pro potřeby každodenního života lidí, ale většina lidí dnes vlastní svoji kartu a někteří jich mají i několik.

Kromě kreditních a debetních karet také existují různé speciální peníze, tedy jejich nová forma, jak to podává Hart (2000). Jedná se zejména o různé odměny pro zákazníky, které se dostávají, za nakupování u dané společnosti. Autor uvádí například letecké míle a různé body. Spolu s těmito body dostávají zákazníci také speciální privilegia.

Také zde existují další různá platidla, jež nejsou plnohodnotnými penězi. V dnešní době jsou častou součástí výplaty stravenky, jež je možné utratit jen za jídlo a také není povinností prodejce je přijímat. Kromě těchto stravenek se sem také mohou zařadit stravenky ze školních jídelen, které se často již nahrazují čipy, anebo žetony z kasina a různé kupóny

se slevou – snad každý zná kupón na slevu 200 Kč při útratě v minimální dané výši. (Zelizer, 1994)

Antropologové se také zajímají o alternativy peněz a jejich metody užívání. Jednou z nich je Bitcoin, kryptoměna, o níž se neustále mluví. Příkladem může být Maurer a jeho kniha „*How Would You Like to Pay?*“. Maurer (2015) zde mluví o nových podobách placení, zejména pomocí mobilního telefonu, ale také porovnává Bitcoin k jiným způsobům plateb.

Dříve byly penězi jen kovy a poté bankovky a mince. Dnes je to ale složitější, a kromě stále užívaných mincí a bankovek máme také debetní a kreditní karty. Někde se také užívají šeky, ale ty nejsou v našem státě moc časté. Jednou z nejnovějších možností platby jsou mobilní telefony, jež dnes vlastní skoro každý. Uživatel si do mobilního telefonu může dát svoji debetní nebo kreditní kartu a poté může bezkontaktně platit svým telefonem. (Maurer, 2015)

Nigel Dodd (2014) také mluví o Bitcoinu, jako o měně bez víry. Bitcoin, jako většina kryptoměn, je uložen pomocí tzv. Blockchainu¹⁵. Neexistují ve fyzické podobě a Dodd je přirovnává k elektronickému zlatu, jež má být určeno pro lidi, jež ztratily víru ve vládu nebo instituce, jelikož je Bitcoin na nich nezávislý.

Maurer (2015) poukazuje na to, že ve dnešní době člověk fyzické peníze ani vůbec nevidí a nepřemýšlí o tom. Peníze získá díky svému platu a objeví se mu na účtu jako navýšené číslo, v obchodě si pak může něco zakoupit pomocí karty a peníze samotné vůbec nemusí vidět, jen čísla. Lidé se více zajímají o udržení práce než o to, a o tom, jak peněžní a finanční systém funguje mají jen nějaké tušení.

2.2. Special monies

Zelizer odmítá dichotomii vytvořenou Polayim, která rozdělila peníze na specializované a všeobecné, a udělala ze západních jednotnou měnu. Ve své práci „*The Social Meaning of Money: "Special Monies"*“, a poté i v její rozšířené verzi „*The Social Meaning of Money*“, poukazuje na nedostatečný výzkum týkající se peněz v sociologii, kde

¹⁵ Blockchain u Bitcoinu je zjednodušeně řečeno „seznam“ vlastníků, jež je uložen na několika sítích a kdykoli se změní, tak se změní všude.

Pro více informací: <https://www.ibm.com/topics/what-is-blockchain>

jsou ignorovány a z tohoto důvodu jsou peníze jako intelektuální konstrukt ponechány ekonomické oblasti.

Zelizer (1989) ve své práci podává pět předpokladů klasické interpretace peněz, jež nazývá penězi utilitárními. S těmito předpoklady nesouhlasí, alespoň ne plně a poté na nich zakládá svůj nový model. Dodd (2014) o nich ve své práci také píše. Tyto předpoklady jsou:

1. Peníze nemají žádnou kvalitu, jsou homogenním dělitelným předmětem.
2. Všechny peníze jsou stejné, jediná věc, ve které se mohou lišit je jejich kvantita a je zde jen jeden druh peněz – tržní peníze¹⁶.
3. Je zde přísná dichotomie mezi penězi a nepeněžními¹⁷ hodnotami. Peníze jsou kvalitativně neutrální oproti osobním, společenským a sakrálním hodnotám, které jsou kvalitativně distinktivní, nesměnné, a nedělitelné.
4. Peníze jsou viděny jako rozšiřující se síla ničící a kazící všechny oblasti života. Peníze mají nejen svobodu, ale i sílu, vtáhnout zvyšující se množství statků a služeb do sítě trhu. Často se říká, že peníze komodifikují kulturu, tedy kultura je pomocí peněz rozprodávána a ztrácí své původní hodnoty.
5. Zatímco peníze transformují nepeněžní hodnoty, ale peníze jsou těmito hodnotami neovlivněny.

Zelizer (1989) s těmito předpoklady nesouhlasí a říká, že peníze mají i kvalitativní vlastnosti, nejen ty kvantitativní. Ve svých pracích poukazuje na Mary Douglas, která také uvedla, že peníze z různých zdrojů mohou být personalizovány a získat distinktivní charakteristiky. Spousta jiných vědců poukazuje na to, že peníze nejsou tak neosobní a bez vlastní kvality, jak je často řečeno.

Poukazuje na to, že peníze nejsou jen kvantifikací, ale liší se společensky. Zelizer tedy navrhuje alternativní model k rozlišování peněz, kde jsou peníze rozlišovány podle společenských vlastností a mohou být společensky zakotvené stejně jako tzv. primitivní peníze (primitive money). Peníze fungují jako nástroj ekonomie, ale také jsou ovlivněny kulturními a společenskými strukturami a lidé peníze rozdělují podle různých kritérií, které

¹⁶ V originále: *market money*

¹⁷ V originále: *nonpecuniary*

závisí na společenském kontextu. Peníze také nemají jen hodnotu peněžní, ale za jistých okolností mohou být nezaměnitelné jako osobní a jedinečné předmět.

Navrhovaný model „speciálních peněz“¹⁸ od Zelizer (1989) pracuje s již zmíněným modelem peněz utilitárních. Tento model níže napíši ve zkrácené podobě se zaměřením na důležité informace.

1. I přesto, že jsou peníze racionálním nástrojem ekonomického trhu, stojí také mimo něj a jsou ovlivňovány kulturními a společenskými strukturálními faktory.

2. Peníze jsou rozmanité a každé speciální peníze jsou tvarovány partikulárním setem kulturních a společenských faktorů. Tržní peníze jsou také jen jeden typ speciálních peněz a nedokážou uniknout mimoekonomickým vlivům.

3. Klasická představa obecně-užitných peněz není dostačující pro zachycení komplexního rozsahu charakteristik peněz jako netržního média. Peníze mohou být kvalitativně heterogenní a být nerozdělitelné (alespoň ne v matematicky předpokladatelných částech), nenahraditelné, nepřenositelné, a vysoce subjektivní.

4. Předpokládaná dichotomie mezi utilitárními penězi a nepeněžními hodnotami neplatí, jelikož jsou peníze ve specifických situacích stejně nenahraditelné jako nejvíce osobní a unikátní objekt.

5. Vzhledem k daným předpokladům výše jsou údajná svoboda a nekontrolovaná síla peněz neudržitelnými předpoklady. Kulturní a společenská struktura stanovují nevyhnutelné limity na tok a likviditu peněz. Mimoekonomické faktory systematicky omezují a tvarují:

- a) Užití peněz pro specifické účely
- b) Uživatelé peněz, určují rozdílné pro zacházení se specifickými penězi
- c) Systém přerozdělování všech konkrétních peněz
- d) Kontrolu různých peněz
- e) Zdroje peněz, propojujíc různé zdroje ke specifickým užitím

Zelizer (1994) tento nový model peněz uplatňuje u kapesného, které dostávaly vdané ženy od svých manželů, ve 20. století v USA. V tuto dobu se, jak podotkla Zelizer, konzumní společnost teprve vytvářela, a tak je možné nalézt různé články týkající se domácího

¹⁸ V originále: *special monies*

hospodářství a rady pro ženy, jak zacházet s penězi. Ke svému výzkumu používala převážně tyto články z časopisů a novin mířených na ženy a také využívala soudních záznamů, jedním takovým příkladem může být obvinění manželky z krádeže peněz, které ušetřila za 25 manželství z domácích nákupů.

V těchto situacích ukazuje, jak jsou peníze rozdělovány a označovány podle jejich původu, a i jejich užití. Peníze, jež žena dostává, jsou rozděleny podle určení na jídlo, kapesné, oblečení apod. Pak se například v případě nějakého nečekaného výdaje berou peníze z těch méně důležitých – namísto, aby se braly peníze určené na jídlo, se berou peníze určené na oblečení, které vydrží déle. (Zelizer, 1994)

Udává také příklad peněz, které se „prostě nesčítají dohromady“ i když se jedná o stejnou částku.

Jiným příkladem tohoto rozlišování peněz ve společnosti je termín „Dirty money“, tedy peníze získané nezákonně. Tyto peníze jsou stejné jako každé jiné, ale kvůli svému původu k nim lidé přistupují jinak, podobně tomu je tak u peněz na specifické účely. Když se rodina rozhoduje, zda půjčit někomu peníze, nebude půjčovat peníze určené pro chod domácnosti. (Zelizer, 1989)

Lidé tedy k penězům přistupují nejen jako k vyjádření hodnoty, ale dělí je podle jejich vlastností, hlavně podle jejich původu a určení. Lidé si peníze „značí“¹⁹, toto značení může být vidět jen při jejich uvažování, ale někteří, jak poukázala Zelizer, si peníze fyzicky rozdělují do nádob pro různé účely.

2.3. Finanční gramotnost a negramotnost

Zjednodušeně se dá říct, že finanční gramotnost je to, jak dobře dokáže člověk nakládat s penězi – vyznat se v cenách a nekupovat předražené výrobky a nepůjčovat si, když to není výhodné nebo vhodné. Nejčastěji udávaná definice ji vysvětluje jako:

Soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana k tomu, aby finančně zabezpečil svoji rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně

¹⁹ V originále: *ear-mark*

správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situaci.
(Finanční gramotnost, 2022)

Finanční gramotnost je více obecný pojem pro několik různých dovedností a postojů pro správu osobních a rodinných financí. Hlavní součástí finanční gramotnosti jsou tyto 3 složky (Finanční gramotnost, 2022):

1. Peněžní gramotnost – kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi, dále také správu nástrojů k tomu určených
2. Cenovou gramotnost – kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci
3. Rozpočtovou gramotnost – kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Také zahrnuje správu finančních aktiv (cenné papíry, nemovitosti, umělecká díla) a správu finančních závazků (půjčky, dlužní úpisy, hypotéka).

Vytváření finanční gramotnosti probíhá již od dětství a vláda spolu s jinými organizacemi vytváří příručky a strategie na správné učení finanční gramotnosti. Oficiální stránky o finanční gramotnosti pro Českou republiku jsou provozované Ministerstvem financí ve spolupráci s Národní bankou a Ministerstvem školství. (Hesová, 2011)

V těchto příručkách jsou podle stupně studia rozvrženy různá témata a úlohy, které se mohou použít k tréninku finanční gramotnosti. Často se jedná o matematické příklady, jako je vypočítání ceny auta a jestli je výhodnější koupit nové nebo staré. Kromě matematických příkladů se také vysvětlují různé pojmy ve financích, co znamenají a kde se s nimi setkáme. (Hesová, 2011)

Zlepšování finanční gramotnosti neprobíhá jen ve školách a přes oficiální vzdělávací programy a instituce. Zlepšování finanční gramotnosti probíhá z velké části v rodinách, kde s dětmi mluví rodiče a často jim pomáhají s některými rozhodnutími. Nedílnou součástí je také kapesné, které dnes dostává většina dětí. Jedná se o jeden z nástrojů, který má zlepšit jejich finanční gramotnost. (Hesová, 2011)

Opakem finanční gramotnosti je finanční nigramotnost. Jedná se o neznalost základních prvků finanční gramotnosti. Tato neznalost často vede ke špatnému zacházení

s financemi u dětí i dospělých. U dětí tento problém většinou není tak závažný, jelikož se o ně starají ostatní (rodiče, opatrovníci atd.), ale v dospělosti se o svoje finance starají lidé sami a často se nejedná jen o jejich osobní, ale také o rodinné finance, tedy peníze celé rodiny.

Nejčastěji uváděný příklad špatné finanční gramotnosti je zadlužení, tedy správa finančních závazků spadající pod rozpočtovou gramotnost. Pokud člověku chybí schopnost správně spravovat své závazky, tak to může vést k exekuci. Těmto problémům se snaží vyvarovat jak rodiče dětí, tak i školský systém. (Zadlužení a předlužení, b. r.)

2.4. Kapesné

Zelizer zaměřila svou první práci převážně na ženy a „kapesné“ (allowance, pin money, pocket money), které dostávaly od svých manželů na chod domácnosti. Sama uvádí, že se těmto penězům říká různými způsoby, ale vždy se myslí na totéž. Většina lidí v České Republice si pod pojmem kapesné představí peníze, jež dostávají děti od rodičů, ale kapesné je více, než jen tyto peníze.

Anglické slovníky výrazu „pocket money“ mají většinou dvě definice:

- 1) Malá částka peněz, jež rodiče dávají svým dětem, obvykle každý týden nebo měsíc (Pocket money - Oxford, 2021)
- 2) Malá částka peněz, která se utrací za věci, které chcete nebo potřebujete (Pocket Money - Cambridge, 2021)

Tyto dvě definice jsou nejčastější, ale občas se trochu liší ve druhé definici. Americká angličtina namísto „pocket money“ používá pojmu „allowance“, které má obdobné definice, ale často se také přidává třetí definice:

- 3) Množství něčeho, které je povolené (Allowance, 2021)

V České republice může kapesné obsáhnout všechny definice výše. Česká spořitelna jej vysvětluje jako pravidelné platby, ale také i peníze nepravidelné, například za vysvědčení nebo k narozeninám. Děti nedostávají příliš velké částky a s penězi mohou nakládat podle svého uvážení. Výše kapesného se liší, ale je úměrná věku dítěte a jeho potřebám. (Jak stanovit výši kapesného?, 2021)

V dnešní době kapesné většinou nedostávají ženy, ale spíše děti. Kromě kapesného od rodičů dostávají také peníze z jiných osob, jako jsou například peníze k narozeninám, za

dobré známky, za vyznamenání atd. Některé děti si také přivydělávají na brigádě nebo výpomocí u příbuzných. Rodiče dětem kapesné dávají, aby měli peníze na svoji útratu – obědy, výlety, dárky atd. Cílem však není jen dávat dětem peníze, ale aby se s penězi naučily pracovat a správně s nimi zacházet. Kapesné slouží ke zlepšení finanční gramotnosti u dětí, která má za cíl zamezit špatnému hospodaření s penězi v jejich dospělosti. (Kavková, 2022)

Australská vláda na svých stránkách mluví o kapesném jako o nástroji výuky, který rodiče mohou použít k výuce svých dětí. Děti se pomocí kapesného mají naučit hodnotu peněz, poučit se ze svých chyb, naučit se šetřit, a také jej učí jednoduché matematice při zacházení s penězi v každodenním životě. (Learning through pocket money, 2020)

Jiné zdroje například ještě uvádějí, že se děti naučí rozdíl mezi tím, co „chtějí“ a „potřebují“, spolu s naučením rozvržení svých výdajů. Proto se doporučuje dávat kapesné pravidelně, aby mohli děti správně rozvrhnout své výdaje stejně jako v dospělosti mají lidé pravidelnou výplatu. Také píšou, že peníze na nutnosti, jako jsou peníze na oběd, telefon a dopravu se do kapesného nemají započítávat. Výše kapesného se i zde řeší z pohledu věku dítěte. (Provident, 2021)

Je důležité také zmínit různé způsoby, kterými děti peníze mohou dostávat. Jedním ze základních je dostávat fyzické peníze, tedy bankovky nebo mince. V dnešní době se ale také peníze často posílají dětem na účet v bance. Způsob, jakým jsou peníze prezentovány dítěti může ovlivnit jejich zacházení s nimi. Kromě peněz existují také jiné druhy kapesného. Toto jiné kapesné jsou často stravenky nebo jiné kupóny, jež mohou nahradit peníze za specifických situací. Také zde existují různé dárkové poukazy, jež lze utratit jen v určených prodejnách a dítě je může dostat jako dárek.

2.5. Rodina a věkové skupiny

2.5.1. Definice rodiny

Když se řekne rodina, tak má každý asi nějakou představu, co se tím myslí, ale je třeba rodinu definovat přesněji. Rodina je skupina osob, jež mezi sebou mají příbuzenské vztahy a u níž by se dospělí členové měli starat o děti. Příbuzenství je vztah mezi osobami, jež je vytvářen pomocí pokrevních linií nebo pomocí sňatku. (Giddens, 2009)

Rodina je vždy uznanou součástí širší příbuzenské skupiny. Základním prvkem je nukleární rodina, dva dospělí a jejich vlastní nebo adoptované děti žijící ve společné domácnosti. (Giddens, 2009)

Když spolu žije více příbuzných, než jen manželé a jejich děti, ve stejné domácnosti nebo udržují blízké a trvající vztahy, tak se jedná o rozšířenou rodinu. Tato rozšířená rodina může obsahovat babičky, dědečky, bratrance, tety atd. (Giddens, 2009)

2.5.2. Děti a dětství

Věkové skupiny jsou ovlivněny různými faktory, mezi něž patří například kulturní a materiální situace osob v dané společnosti. Giddens (2009) uvádí příklad se smrtí, kde je v moderní západní společnosti většinou spojována se stářím, protože se lidé většinou dožívají více než 70 let. V tradičních společnostech však lidé umírali mladší, a tak smrt nese jiné významy a očekávání ve společnosti tradiční oproti té moderní.

Děti jsou podle Spojených národů osoby, jež jsou mladší 18 let, pokud stát nemá jinou definici. Dětství je pro lidi žijící v moderní době jasné a distinktivní období života, jedná se o distinktivní období mezi batolaty a teenagery. Ve společenských vědách se dětství nejvíce hledí v kontextu socializace. (Giddens, 2009)

Dětství je v každé společnosti a v některých se může z dětství přejít do dospělosti. Dětství se také považovalo za přechodovou fázi, ale tato myšlenka ignoruje společenskou pozici dětí v různých společnostech. Děti by měli být konceptualizovány jako distinktivní společenská skupina, stejně jako jsou společenské třídy nebo etnické skupiny. (Giddens, 2009)

Po dětství může následovat období mladiství, také teenageři, které však není oddělené všude a v některých společnostech je po dětství hned dospělost. V západních společnostech se zde očekává, že si teenageři přestanou hrát s hračkami, zanechají dětských činností a začnou se připravovat na život dospělého. (Giddens, 2009)

Také někteří argumentují, že se zde vytváří specifická mladistvá kultura²⁰, tedy obecná životní cesta spojovaná s mladými lidmi zejména ve vyspělých zemích. Zde se často spíše zaměřoval výzkum na deviantní elementy jako jsou mods, rockers, punks apod., které byli malé, ale viditelné oproti majoritní kultuře. Po ukončení mladiství je již dospělá osoba. (Giddens, 2009)

²⁰ V originále: *Youth Culture*

2.5.3. Periodizace v psychologii

Psychologie má několik periodizačních systémů o vývoji člověka. Všechny tyto periodizace jsou rozdělené podle rozdílných kritérií, a proto jsou také často velmi rozdílné. Já zde uvedu periodizační systém pro Ministerstvo práce a sociálních věcí. (Ptáček, 2013)

- 1) Prenatální období (před narozením)
- 2) Novorozenecké období (přibližně do 1 měsíce)
- 3) Kojenecký věk (první rok života)
- 4) Batolecí věk (2–3 roky)
- 5) Předškolní věk (3–6 let)
- 6) Mladší školní věk (začíná v 6–7 letech, končí v 11–12 letech)
- 7) Střední školní věk (10–12 let, někdy spojeno s pubescencí 10–15 let)
- 8) Období pubescence (12–15/16 let)
- 9) Adolescence (15-20 let)

MPSV rozděluje vývoj dítěte na tato období. Když budou děti různého věku dostávat kapesné, tak se s ním také budou chovat jinak, protože různě staré děti mají jiné potřeby a také se jinak chovají. (Ptáček, 2013)

Čím větší je věkový rozdíl mezi dětmi, tím více se bude lišit to, jak přemýšlejí a jak se chovají. Ale i menší věkové rozdíly mohou mít dopad. Například děti v Mladším školním věku začínají se školou a upouštějí egocentrismus, uvědomují si, že jsou zde i ostatní lidé a už mají také lepší sebepojetí. Ve středním školním věku je již dítě součástí nějaké skupiny a sebehodnocení se stává stabilnější. (Ptáček, 2013)

Poté nastává pubescence, kde dítě často odmítá podřízenou roli a známky ve škole už nejsou tak důležité, jak tomu bylo dříve. Častá je emoční nevyváženost a důležitou rolí zde hraje skupinová identita. (Ptáček, 2013)

3. Empirická část

3.1. Metodologická rozvaha

Má práce navazuje na Zelizer (1989) a její model „special-monies“. Zelizer používala ve své práci převážně články z novin a soudní spory mezi manžely. Já neprokazuji hypotézu nebo nový model. Snažím se tento model využít k rozšíření znalostí o zacházení s penězi

v rodině se zaměřením na dětské kapesné a jak jsou peníze ovlivněny společenskou a kulturní strukturou.

Peníze nejsou jen neosobní kvantifikací, jak s nimi pracuje ekonomie, a lidé při jejich užívání mohou ukázat jejich zakotvení ve společnosti. Dělí je zejména podle jejich původu a účelu, ale také i uživatele a systému přerozdělování. Tyto faktory nejsou kvantitativní, ale kvalitativní. Peníze si přesto zachovávají své nestranné vlastnosti, lidé jim však přidávají i ty kvalitativní.

Podle vzoru Zelizer (1989) si lidé „markují“ své peníze podle jejich zdroje a účelu. Děti by tedy své peníze měli také takto markovat a dávat je do příhrádek s různými účely. Pokud dostanou peníze na narozeniny budou s nimi zacházet stejně jako s penězi, co dostávají každý měsíc nebo se bude jejich užití lišit.

Děti by měly zacházet se svým kapesným podle jejich zdroje a určení. Pokud jim dá někdo kapesné určené na školní stravu, tak by si za ně nemělo kupovat něco jiného. Pokud dostane peníze k narozeninám, tak s nimi bude zacházet jinak než s penězi, jež dostává pravidelně od rodičů.

Také je otázkou, jak kapesné vnímají rodiče a zda dávají dětem pravidla pro zacházení s penězi. Mohou si děti s penězi zacházet, jak chtějí nebo mají některé peníze určený účel (viz. výše: peníze na obědy). Na kapesné se tedy pokusím podívat ze dvou stran, ze strany rodičů a ze strany dětí. Každá z těchto stran by měla kapesné vnímat jinak, jelikož s kapesným i jinak zacházejí. Rodiče dávají kapesné dětem, ale děti se rozhodují, co s ním udělají.

3.1.1. Výzkumné otázky

Děti by tedy při užívání svého kapesného měli brát ohled na původ a určení peněz. U kapesného mě zajímají motivace aktérů při zacházení s kapesným, jak se rozlišuje podle původu a určení peněz. Existují různé způsoby dávání kapesného, děti mohou jej dostat na účet nebo ve fyzické podobě, ale způsobů existuje více.

Při rozhovoru o kapesném se také často mluví i o finanční gramotnosti, tedy schopnosti správného zacházení s financemi. U finanční gramotnosti se zaměřím, na to jak o ní rodiče a děti přemýšlí a vnímají a zda ji rodiče berou v úvahu při dávání kapesného. Z těchto důvodů moje výzkumné otázky zní:

1. Jak je užívání kapesného u dětí ovlivněno společenskou strukturou?
 - a) Jak je kapesné ovlivněno trajektorií peněz – původem a určením?
 - b) Jaký typ distribuce peněz v rodině převažuje?
 - c) Jaký vliv má distribuce na užívání kapesného?
 - d) Co ovlivňuje výši kapesného?
 - e) Jak je kapesné vnímáno?
 - f) Je kapesné ovlivněno chováním/prospěchem dítěte?
2. Jak je vnímána finanční gramotnost u dětí a rodičů?
 - a) Jaký vztah má ke kapesnému?
 - b) Je důvodem k dávání kapesného?
 - c) Jak se ji děti učí?
 - d) Jak o finanční gramotnosti přemýšlejí rodiče?
 - e) Snaží se ji rodiče u svých dětí zlepšovat mimo systém kapesného?
 - f) Znají děti pojem finanční gramotnost?

3.1.2. Výzkumná strategie

Peníze tedy nejsou jen neosobní kvantifikací, jak s nimi pracuje ekonomie. Peníze v sobě mají jisté kvalitativní hodnoty a nejsou jen kvantitativním měřítkem hodnoty. Lidé při jejich užívání mohou ukázat jejich zakotvení ve společnosti a rozdělují je podle místa, společenských vztahů, určení, a zdroje.

Cílem mé práce není potvrdit hypotézu nebo zjistit kvantitativně zjistitelný jev, Můj cíl je pokusit se zjistit jakou roly hraje kapesné v rodině a jak jej rodinní příslušníci vnámají. Jak je s ním zacházeno, jak je dáváno, a také proč tomu tak je. Snažím se tedy o hlubší poznání a pochopení toho, jak je kapesné užívané, kdy se dává a jak je s ním zacházeno. Ke zjištění těchto prvků je potřeba zjistit, jak o kapesném uvažují aktéři.

Z výše uvedených důvodů jsem se rozhodl pro kvalitativní výzkum, jež klade důraz na poznání specifčnosti poznávaného fenoménu. Cílem není testování teorií, ale porozumění zacházení s kapesným v rodině a jak o něm uvažují děti a rodiče– Co, Kdo, Jak, Proč. V mém případě se pokusím o vysvětlení kapesného a jak jej participantí chápají. Toto provedu ze

dvou různých hledisek, ze strany rodičů, jež kapesné dávají ale neužívají a také ze strany dětí, jež kapesné dostávají a užívají. (Novotná, 2019)

3.1.3. Technika sběru dat

Metod sběru dat je několik, ale jako nejvhodnější je podle mého názoru polostrukturovaný rozhovor. Jeho výhodou je, že si mohu vytvořit okruhy témat a otázek, jež vedou rozhovor, ale není přesně dané pořadí okruhů a může se zajít více do hloubky tématu, jelikož se během rozhovoru mohou objevit nové informace a otázky, jež před rozhovorem nebyly zjevné. Jeho nevýhodou je však časová náročnost, rozhovory trvají déle a jejich přepis je také zdlouhavý. (Zandlová, 2019)

U polostrukturovaného rozhovoru není nutno se pevně držet tematických okruhů a je možné je časově přizpůsobit konverzaci, která může plynout více přirozeně, ale je důležité nechat účastníky dohovorit, neskákat jim do řeči, a dát jim prostor dokončit myšlenku. V průběhu rozhovoru je možnost dotazovat se pomocí sondážních otázek a získávat tak více detailní odpovědi. (Hendl, 2008)

3.1.4. Výběr vzorku

Pro výběr svého vzorku použiji účelový výběr. Tento způsob tvorby vzorku vyplývá z výzkumného problému a je potřeba jasně vymezený sociální jev či fenomén v nějaké skupině. Je potřeba předem si určit kritéria, která vymezují charakteristiku vzorku. Tyto kritéria jsou základními charakteristikami aktérů, jež musí splňovat, aby bylo možné výzkum provést správně.

Má kritéria jsou následující:

- 1) Rodina s dítětem
- 2) Dítě dostává kapesné
- 3) Bude možnost provést rozhovor s rodiči i s dítětem

Pro svoji práci jsem potřeboval rodiny s dětmi, jež dostávají kapesné. Pro rozhovor s dítětem je také důležitý souhlas zákonného zástupce, ale také dítěte samotného. Většina rodičů se snaží své děti chránit před neznámými osobami a je potřeba získat si jejich důvěru. Kvůli těmto důvodům se můj vzorek skládá zejména z rodinných přátel a známých, kteří mi umožnili provést rozhovor.

Dále je také nutné říci, že i když se jedná jen o kapesné, stále spadá to oblasti rodinných financí a lidé se konverzacím o svých financích často vyhýbají a pro některé se jedná o tabu. Mimo rodinu se o financích moc nemluví. Tomuto nasvědčují i internetové zdroje, kde se konverzace o osobních financích označuje za tabu a náročné téma.

3.1.5. Etika výzkumu

3.1.5.1. *Souhlas a rozhovor*

Před začátkem rozhovoru bylo třeba účastníky informovat o účelu a průběhu výzkumu. Účastníci byli informováni, že mohou kdykoliv z výzkumu odejít. Po informování je třeba získat poučený (informovaný) souhlas od účastníku, tímto účastník dává najevo, že rozumí výzkumu a souhlasí s účastí na něm – přesto může kdykoli odstoupit. (Zandlová, 2019)

Nezletilé osoby tento souhlas udělit nemohou, ale je potřeba jej získat od jejich zákonného zástupce, přesto je důležité získat souhlas i od nezletilých samotných a pokud nebudou souhlasit je třeba jejich rozhodnutí respektovat. Všichni účastníci mohou kdykoli odmítnout odpovídat na otázky. (Hendl, 2008)

Výzkumník má být během rozhovorů nestranný a nesnažit se podsouvat účastníkům své názory. Podsouvání názoru by mohlo vést ke změně odpovědi a ke zkreslení výsledků výzkumu. Způsob pokládání dotazů je taky důležitý, jelikož příliš uzavřené otázky vyústí v krátké odpovědi, je tedy lepší ptát se pomocí otevřených otázek, jež umožňují delší odpovědi. (Zandlová, 2019)

Během rozhovoru je důležité, aby se účastníci uvolnily a cítili v bezpečí. Hendl (2008) také poukazuje na emoční bezpečí v některých situacích. Z tohoto důvodu bych jako první možnost místa k uskutečnění rozhovoru navrhoval domov účastníků, ale výběr místa byl nechán na účastnících samotných. Stejně jako výběr místa byl i čas uskutečnění rozhovoru ponechán účastníkům, aby jim výzkum nepřekážel v běžném životě. Také zde byla možnost online rozhovoru na některé z dostupných platforem nebo také rozhovoru telefonického. Rozhovor byl po upozornění nahráván na mobilní telefon, jež byl umístěn tak, aby neznervózňoval účastníky.

3.1.5.2. *Zpracování dat*

Rozhovory byli nahrávány a po jejich ukončení jsem provedl doslovnou transkripci, kde budu anonymizovat data. Tato anonymizace se týká dat, jež nepozmění a neovlivní výsledek výzkumu, ale zabrání zpětné identifikaci participantů. Anonymizace je vždy

důležitým krokem, aby se účastníci cítili v bezpečí a nesnažily se vypadat lépe, ale v některých případech se tím chrání bezpečí participantů – například výzkum s kriminálníky, oběťmi domácího násilí apod.

Všechna jména účastníků i osob, o nichž se během rozhovoru mluvilo, jsou vymazána nebo změněna, ostatní data, jež by mohli nápomoci k identifikaci jedinců byli smazány nebo pozměněny tak, aby nebyla možnost identifikace a nepozměnily se výsledky výzkumu – příkladem mohou být přesné názvy pracovišť. (Zandlová, 2019)

Popis účastníků, jež se nachází v této práci byl účastníky odsouhlasen, aby nedošlo ke zveřejnění dat, jež účastníci zveřejňovat nechtějí. V popisu se nenachází žádné detailní informace, ale jen informace napomáhající k popisu situace v rodinně – manželský status, počet dětí, práce apod. V případě nesouhlasu s popisem byl popis pozměněn. (Hendl, 2008)

Data získaná výzkumem je třeba zabezpečit. Data v elektronické podobě (nahrávky, transkripty) se musí zaheslovat a data ve fyzické podobě (převážně transkripty) musí být bezpečně uchovány a po ztrátě jejich funkce se skartují. Účastníci budou po ukončení výzkumu mít možnost vidět výslednou práci. (Zandlová, 2019)

3.1.6. Vzorek

Vzorkem tohoto výzkumu budou rodiny s dětmi, které dostávají kapesné. Rozhovor probíhal s pěti rodinami, někdy rozhovor začal dětmi a někdy rodiči, kde rozhodovali rodiče podle jejich možností.

V mém výzkumu se prováděl rozhovor s rodičem, kromě jednoho případu vždy s matkou, a dítětem, kde se vždy jednalo o chlapce s nejmladším asi 12 let a nejstaršímu je 16 let. Kapesné dostávaly různým způsobem a v různě vysoké. Někteří měli sourozence, ale nepodařilo se mi provést rozhovor s oběma dětmi, takže o sourozencích mám informace pouze od rodičů a sourozenců, s nimiž jsme rozhovor provedl.

3.2. Průběh rozhovorů

Rozhovory jsem vždy nahrával, a to třemi rozdílnými způsoby. S participanty jsem se domlouval na možnosti provedení rozhovoru, jenž by jim vyhovovala co nejvíce a z tohoto důvodu jsem neprováděl většinu rozhovorů osobně.

Většina rozhovorů proběhla dálkově a nejčastěji přes telefonní rozhovor, jež byl nahráván – možnost nahrávat mám ve svém telefonu a nahrávají se obě strany. U jedné

rodiny proběhl rozhovor online přes Microsoft Teams, kde jsem použil osobní účet, jelikož se nešlo připojit na Team vytvořený na školním. Osobní Teams nemá funkci nahrávání, a z tohoto důvodu jsem nahrával pomocí OBS Studio, open-source program, jenž je často užívaný k internetovému streamování a nahrávání. Se dvěma rodinami proběhl rozhovor osobně a byl nahráván na mobilní telefon položený mezi mnou a informátorem displejem dolů, aby nerušil.

3.3. Představení rodin

Během svého výzkumu jsem dělal rozhovory s rodinami, přesněji s jedním rodičem a jedním dítětem. Většina rozhovorů byla provedena dálkově přes telefon a nahrána.

1) První rodina je Pavla a její syn David. Manžel během rozhovoru nebyl přítomný a David je jedináček chodící do 7. třídy na základní škole a je mu 13. let. Rozhovor probíhal u rodiny doma v Praze.

2) Druhá rodina je Markéta a její syn Peter. Peter má mladšího bratra a jeho velkým koníčkem je rybaření. Peter chodí do deváté třídy na základní škole a jeho mladší bratr do třetí. Rozhovor probíhal telefonicky.

3) Třetí rodinou je Adéla a Alan. Alanovi je 16 let a již byl i na brigádě. Ve škole absolvoval program o finanční gramotnosti a má mladší sestru, jež začala šestileté gymnázium. Rozhovor probíhal telefonicky.

4) Třetí rodinou je Sandra a Adam. Adamovy je 12 let a má o dva roky staršího bratra, oba dojíždějí do školy v Praze. Sandra a její manžel žijí odděleně a kapesné dává manžel. Rozhovor probíhal online přes Microsoft Teams.

5) Pátou a také poslední rodinou je Tom a Dan. Dan má mladšího bratra, kterému je 6 let, zatímco Danovi je 14. O kapesné se stará zejména jeho otec Tom. Rozhovor probíhal Elektronicky.

3.4. Analytická část

Analyzovat budu transkripty rozhovorů pomocí segmentace a kódování. Text si pomocí segmentace rozdělím na tematické jednotky, které mi pomohou zobrazit důležité části textu a redukovat ty nedůležité. Poté budu kódovat, tedy popisovat segmenty, což vede k další redukci a ke kategorizování. Poté začnu porovnávat stejně okódované segmenty, což mi ukáže různé podoby stejného jevu. Druhým krokem je zjistit vztahy mezi různými kódy,

tedy zda daný kód je vůči jinému jeho vlastností, podmínkou, zda mu odporuje atd. (Heřmanský, 2019)

Jelikož se bude jednat o dva různé pohledy na kapesné, tak provedu paralelní analýzu, budu porovnávat kapesné z hlediska dětí a z hlediska rodičů. Jak se odlišují a v čem je stejné. Rodiče kapesné dávají a určují jeho výši, ale děti jej dostávají a také utrácejí.

3.1. Dostávají

Většina rodičů dává svým dětem peníze, ale ne všichni dávají kapesné ze stejných důvodů a stejným způsobem. Kapesné může být ovlivněno různými faktory, jež poté vedou k různým verzím toho, jak se kapesné vůbec dává. Mezi tyto faktory patří například osobní zkušenost rodičů, jejich záměr u dávání kapesného, ale také zda se jedná o jedináčka nebo sourozence.

3.1.1. Hospodaření

Hospodaření je jeden z nejvíce udávaných důvodů k dávání kapesného. Stačí se podívat na různé internetové články, často i od různých finančních institucí, jako jsou banky nebo poskytovatelé úvěrů, které píší, že kapesné je důležité pro učení dětí. Děti se pomocí kapesného učí ceny, hodnotu peněz, a také peníze šetřit, když chtějí něco dražšího.

Markéta: No, kapesný dávám z toho důvodu, že když třeba má dlouho školu nebo tak, tak aby si z toho mohl třeba zaplatit nějaké jídlo nebo potřeby, ale hlavně, aby se naučil hospodařit a nebylo to každý den „mamko potřebuju stovku na tohle, mamko potřeboval bych stovku na tohle“. Prostě dostane určitéj obnos peněz, s kterejma on musí měsíčně disponovat, popřípadě si z toho ušetřit.

V daném úryvku jsou ale vidět i jiné motivy kromě naučení se hospodaření s penězi. Kapesné je určené k utrácení, nejčastěji se jedná o jídlo a jiné maličkosti a pokud si děti chtějí koupit něco většího, tak si musí našetřit. Odpověď syna informatorky o hospodaření nebo učení třeba ani nemluví:

Peter: Já si myslím, dostávám kapesný kvůli tomu, abych si za to moč něco koupit. Třeba nějaký jídlo, jelikož já zůstávám celkem dlouho po tréninkách... jako venku, tak abych si mohl koupit nějaký jídlo a pak to dostávám na nějaký svoje věci, na svoje koníčky většinou.

Syn mluví pouze o kapesném, jako penězích určených k nakupování, a přestože později mluví i o tom, jak peníze šetří, tak jsou peníze často šetřeny s cílem je později utratit:

Peter: Šetřím si určitě, jelikož mám velkej koníček rybaření, tak na to si šetřím. A pak jednou za dva měsíce si nakoupim docela dost.

3.1.2. Motivace

Kapesné není ale jen nástrojem učení. Může se vázat k nějaké činnosti, chování, anebo k prospěchu ve škole a za něž mohou děti dostat nějaké kapesné. Motivace je důležitou součástí kapesného a rodiče ji využívají. Nejčastěji se jedná o nepravidelné kapesné, které slouží jako odměna za nějaký skutek, zde se nejčastěji objevovalo vysvědčení:

Tom: Zrovna to vysvědčení, asi taková ta nejvhodnější příležitost, protože ty domácí práce, který po něm chci, nebo na kterých chci, aby se doma podílel, tak ty právě oceňuju tím, že právě to kapesný dostává. Tohle je moje idea, když doma pomáháš, dostáváš nějaký kapesný, když máš výborný známky ve škole, můžeš si přilepšit.

Daný informátor dává kapesné jako odměnu za domácí práce a někdy i něco navíc. Motivace se objevovala ve výpovědích celkem často. Přestože je často pravidelné, tak je často oddělené od normálního kapesného pomocí nějaké podmínky.

3.1.3. Volný čas

Děti mají spoustu volného času a rodiče nejsou vždy s nimi. Na volný čas je často upozorňováno, když se mluví o kapesném. Kapesné je ve volném čase hlavně mířeno na potřeby dítěte, jako je jídlo nebo pití:

Adéla: No tak jednak děti už jezdí do školy do Prahy, tak občas potřebují nějaké peníze, pro osobní potřebu, nejvíc jakoby asi na jídlo a jednat taky aby se naučily hospodařit s penězma. Aby si zvykli mít nějaký příjem a s ním vyjít. (Adéla)

Informátorka poukazuje na to, že děti jsou často samy a potřebují si něco koupit. Kapesné je určené k utrácení, ale také tam upozorňuje na učení pomocí kapesného a zvyknout si na příjem. Důležité je, že jsou děti sami, kdyby nebyli sami, tak jim rodiče něco zakoupí nebo udělají.

3.1.4. Výše kapesného

Když se mluví o kapesném, tak je důležité mluvit i o jeho výši. Výše kapesného není všude stejná a závisí na různých faktorech. Mezi tyto faktory může patřit věk, sourozenci, finanční situace rodiny, ale také rozšířená rodina.

3.1.4.1. Věk

Když se mluví o výši kapesného, tak je většinou spojována s věkem. Na internetu je spousta blogů a rad o tom, jak správně stanovit výši kapesného. Příkladem může být Česká Spořitelna (2019) anebo Provident (2021), které uvádějí výši kapesného vzhledem k věku dítěte.

Pavla: No tak kapesné jsme do určitýho věku samozřejmě nedávaly, protože nebylo zapotřebí, hmm, byla škola, družina ve chvíli, kdy přešel kluk na druhý stupeň, tak jsme usoudili, že by se měl naučit hospodařit s penězma. Už jenom to, že, aby byla nějaká finanční rezerva, že my jsme v práci a on přece jen ze školy přijde dřív domu, když by bylo potřeba si koupit něco k pití, chodí na různé kroužky, sporty. Kdyby bylo potřeba, tak aby prostě měl k dispozici nějaký svoje finance, a hlavně z toho důvodu, že i měl on zájem ušetřit si na nějaký peníze, protože přeci jenom má nějaké přání, tak aby ho člověk naučil, že ty peníze maj velkou hodnotu, je těžký na ně jakoby vydělat a naučil se s nima hlavně hospodařit. To byla taková ta prvotní myšlenka.

[...]

Pavla: Když byl mladší, tak jsme začali padesáti korunou, pak v nějaký 4. 5. třídě měl myslim, že 150 korun, 200 korun. A vlastně teď je v 7. třídě, je mu 13 a půl, a má teda 300. S tím, že teda dostává peníze od babičky ještě.

Z konverzací lze vidět, že věk má velký dopad na to, zda dítě kapesné dostává a také v jaké výši. Kapesné se spolu s věkem dítěte zvyšuje. Dítě má ale také více samostatnosti a je déle pryč z domova.

3.1.4.2. Sourozenci

Má-li rodina více než jedno dítě, tak si děti kapesné navzájem ovlivňují. Sourozenci se také mohou mezi sebou domluvit a koupit si dražší věci, jež by si sami nekoupily, nebo kupovat dárky společně pro své rodiče.

Markéta: Starší má samozřejmě víc, má 500 korun měsíčně, ten mladší má 200 korun měsíčně, ale je to spíš tak, že ten mladší by nedostával, si myslím, že by neměl dostávat nic, protože v jeho věku ten starší nedostával žádný kapesný, ale tím, že aby tam, jakoby v uvozovkách nebyla úplně rivalita, ale že prostě vždycky tak koukal, tak jsme mu jednou dali dvacku, jednou tak. A tak jsme teda stanovily, že dostává 200 korun měsíčně.*

Někteří rodiče dělají mezi sourozenci rozdíly. Zde je rozdílem evidentně věk, o němž jsem mluvil výše, kde starší syn dostává více peněz než mladší. Také je vidět vliv na kapesné mladšího syna, jenž by podle matky neměl dostávat kapesné žádné, ale dostává jej, protože jej již má starší syn. Mladší syn by kapesné bez staršího pravděpodobně ještě nedostával.

Sandra: Tak Honzo, já bych ti vysvětlila situaci, kdy ve svý podstatě naše rodina funguje trošičku jinak. Já jsem se dostala do situace, kdy víc jak rok a půl manželovy, Vaškovy, platím výživné na děti a kapesné dává manžel. Jde o to, že každému synovy dává dvě stovky na měsíc a protože tam je věkovej rozdíl dva a půl roku, tak protože mi přijde, že to je málo, tak se to toho zapojuju samozřejmě i já, s tím, že jim dám něco dám na přilepšenou.

[...]

JP: Je to kapesný nějak rozdílný mezi sourozcema?

Sandra: Není, vím na co narážíš. Jirka jim dává každému dvě stě, ale já myslím, že to je špatně, protože potřeby čtrnácti letého kluka jsou jiný než potřeby dvanáctiletýho kluka. A to je právě to, kde ve svý podstatě nastupuju já a snažím se to jednomu nebo druhému přilepšit.

Jiní rodiče mezi sourozenci rozdíl nedělají. Sandra a její manžel žijí odděleně a manžel posílá oboum dětem stejnou částku. Sandra říká, že by měli dostávat kapesné jinak vysoké kvůli jinému věku a potřebám. Je důležité zmínit, že zde je věkový rozdíl jen dva roky, zatímco v konverzaci s Markétou se jednalo o děti s věkovým rozdílem alespoň 6 let.

Peter: My to nějak moc neřešíme, brácha je spokojenej, jaký má kapesný, takže to spolu nějak neřešíme.

U všech sourozenců jsem dostal odpovědi, že se svými sourozenci o kapesném moc nemluví. Často ani neví, za co své kapesné utrácejí, ale to neznamená, že o kapesném nemluví vůbec, jak na to poukázala matka Petra:

Markéta: Asi ne. Jako já si myslím, že tomu mladšímu to kapesný dáváme brzo, myslím si, že by jsme mu měli dávat třeba stovku a že je brzo. Ale teď už to nechci stahovat, když už jsme na to najeli, ale zase si říkám, že třeba to, on si to šetří. Jako on nemá moc kde to utratit, on se moc nepohybuje, kromě tréninků a školy, ale zas ten mladší si ty peníze zas hlídá. On je takovej, že když mu Peter řekne, že si maj koupit pípáky společně, tak on mu řekne a Peter třeba najde nějaký pípáky, který jsou dobrý, jsou krásný, stojej třeba 1800. A když chtěl na to půlku přidat, tak ten malej na to, že ne, že si tolik peněz nepřidá. Říká „najdi levnější, já zas takový kapesný jako ty, nemám tolik peněz, najdi nějaký levnější“. Takže musí najít nějaký levnější, na který se složej. Řekne, že to bylo drahý a že si to nekoupil, víš jako, má přehled o tom, že těch peněz nemá tolik jako starší brácha, a že si to nemůže dovolit.

Jestliže mají sourozenci společné zájmy, tak se také mohou dohodnout a koupit něco společně. Také je v úryvku vidět, že může být pro rodiče složitě kapesné pozměnit, jedná-li se jeho snížení: „Ale teď už to nechci stahovat, když už jsme na to najeli, ale zase si říkám, že třeba to, on si to šetří.“

3.1.4.3. Rodina

Rozšířená rodina hraje u kapesného také důležitou roly. Děti mohou od příbuzných dostávat různé peníze za své úspěchy ve škole a jinde, ale také i jako běžné kapesné, jak se tak dělo ve dvou případech:

Pavla: Ehh, dostává pravidelně. Dostává pravidelně dvě částky, protože dostává od nás, jestli to chcete vědět, mi jako rodiče mu dáváme 300 korun a babička mu začala posílat 150 korun, takže jeho hodnota je 450 korun. Když pak jede na školu v přírodě nebo takhle, tak občas mu peníze dáváme, ale abych pravdu řekla, on je většinou přiveze zpátky, že nemá jakoby potřebu nějak extra utrácet, no.,

Syn Pavly dostává kapesné od rodičů, ale také i od své babičky. Mezi těmito penězi nějak rozdíl nedělá: „Hmm, nerozděluju to.“ S penězi od babičky a od rodičů na účtu zachází stejným způsobem.

Markéta: To dostávají, není to jako kapesný, ale třeba teďkon, od tohodle roku, jejich teta jim posílá s neteří každému dvě stovky, prostě jim to posílá na účet, každé měsíc dostane každé z nich dvě stě korun, ale do toho já nemluvim vůbec, domluvily se takhle, posílaj jim to. A když dostanou ještě něco navíc, tak to spíš od babičky, že dostanou k narozeninám nějaký penízky nebo k svátku, nebo prostě babička, když přijedeme, tak jim každému dá padesátikorunu že jo. Ale to jako dostávají hotově k narozeninám a od babičky.

Někteří příbuzní tedy také mohou dávat dětem kapesné, ale rodiče to za kapesné pokládat nemusejí. V tomto případě Peter taky nedělal žádný rozdíl mezi penězi od rodičů a penězi od své tety a sestřenice.

3.2. Distribuce, uložení, a dělení

Děti dostávají kapesné a poté jej utrácejí nebo šetří, ale jakým způsobem se již velmi liší. V této kapitole se budu věnovat zejména tomu, jak rodiče kapesné dávají a děti dostávají. Také je důležité zmínit, jak děti kapesné uskládají a jak s ním poté zacházejí.

3.2.1. Distribuce

U distribuce je důležité, jak předávají rodiče kapesné svým dětem a také jak často. Zde se nabízejí dvě možnosti, přeposlát je elektronicky nebo předat fyzicky. V prvním případě je nutné, aby dítě mělo svůj vlastní bankovní účet, s nímž by umělo zacházet.

3.2.1.1. Pravidelné

Sandra: Dostávají v hotovosti, účet nemají. Od Vaška dostávají pravidelně, i když oni ti budou tvrdit, že to není pravidelný, že jim to opomijí dávat, tak dostávají v hotovosti dvě stě a ode mě dostanou v hotovosti, když potřebujou. Ono to je takový to „Já bych si chtěl dojit támhle a tohle“ takže já třeba utrousím dvacku, nebo když mi Martin řekne, že nemá peníze na vlak, protože jezdí odsud do Prahy na tréninky, tak to ho asi stojí šest korun, tak mu někdy dám třicet, někdy padesát, u mě je to takový různý. Nikdy se to nedá spočítat, protože já to беру tak, že jim chci jako přilepšit.

Sandra a její manžel dávají peníze dětem v hotovosti, zatímco manžel je dává každý měsíc, tak je informátorka dává nepravidelně, ale většina informátorů a dětí, s nimiž jsem dělal rozhovor již mají svůj bankovní účet, na nějž jsou peníze posílány pravidelně:

Markéta: No dřív jsme to dávali jakoby na ruku hotově, ale teďko mu to posílám na účet. Má svůj účet, kterej jsme založili a posílám mu to na účet.

Některé rodiny začali dávat kapesné až po vytvoření účtu, takže to byla jejich jediná metoda. Jiné naopak přestoupily od hotovostního kapesného k posílání peněz na účet, jak můžete vidět výše. Většina rodin dávala kapesné měsíčně, ale není tomu tak vždy:

JP: Jakým způsobem dostáváš kapesný?

Alan: No dostávám jednou za týden, a dostávám to na účet.

A přestože se posílá kapesné většinou na účet, tak několik informátorů řeklo, že když potřebují hotovost, tak se mohou s rodiči domluvit a část jim předají hotově.

3.2.1.2. Extra

Na opačné straně oproti pravidelnému kapesnému stojí peníze, jež jsem označil extra, které nemají pevně daný čas, kdy je dítě dostává nebo získává. V některých případech se také dají označit jako nepravidelné kapesné. Většinou se jedná o různé dárky, peníze za vysvědčení, anebo peníze na tábory.

Sandra: Dostávají v hotovosti, účet nemají. Od Vaška dostávají pravidelně, i když oni ti budou tvrdit, že to není pravidelný, že jim to opomíjí dávat, tak dostávají v hotovosti dvě stě a ode mě dostanou v hotovosti, když potřebujou. Ono to je takový to „Já bych si chtěl dojít támhle a tohle“ takže já třeba utrousím dvacku, nebo když mi Martin řekne, že nemá peníze na vlak, protože jezdí odsud do Prahy na tréninky, tak to ho asi stojí šest korun, tak mu někdy dám třicet, někdy padesát, u mě je to takový různý. Nikdy se to nedá spočítat, protože já to беру tak, že jim chci jako přilepšit.

V daném případě jsou peníze dávány podle potřeby nebo ve formě přebytku, kdy si dítě může nechat peníze, jež zbydou. Nepravidelné kapesné se většinou dává v hotovosti a často se jedná o menší částky oproti kapesnému pravidelnému.

Děti mohou dostávat peníze při různých příležitostech, ale často se dávají například za vysvědčení, zatímco jako dárky spíše méně. Ale v některých případech si mohou děti i přivydělat sami. Zde se starším nabízí brigáda, ale i ti mladší mají příležitosti k získání peněz navíc.

JP: A jak je to s tím investováním,

Alan: No, já jsem investoval jenom to, co jsem si vydělal, nikdy jsem neinvestoval to, co mi dali rodiče, to jsou moje peníze no.

JP: A proč neinvestuješ to, co ti dali rodiče?

Alan: Tak většinou ty částky nejsou tak velký a já nevím. Taky chci mít ty peníze k dispozici, kdybych je mohl používat a neinvestuju do toho, protože kdybych to investoval a prodal, tak bych ten zisk musel danit a muselo by se to převádět a trvalo by to prostě dlouho, takže z toho důvodu investuju jenom takový větší částky v uvozovkách.

Alan si již mohl vydělávat peníze pomocí brigády a většinu svých peněz z brigády investoval do akcií, ale peníze od rodičů neinvestuje. Jako důvod tohoto dělení udává likviditu a daně. Přestože děti mohou najít různé cesty k penězům a mohou si přivydělat, tak ne vždy s tím rodiče souhlasí a podporují.

JP: A on už ty karty prodával?

Markéta: No ve škole. Tak pak mu ten starší brácha řekl, že je v zákoně, že se nesmí nic prodávat ve škole, tak koukal. To vzniklo hlavně tím, že přišel ze školy a „mamko já jsem dneska vydělal 900“ to jsme málem omdleli s tátou no. A my „a za co“, „no já jsem prodal pokémonový kartičky“ a já „jako myslíš, že jsi prodal ty pokémonový kartičky od Vietnamců? Balíček za 35 korun? A tys to vystřelil za 900 korun?“ No takže jsme mu vysvětlili, že takhle se to nesmí. Že nemůže to takhle prostě prodávat a kór, když to má hodnotu nula nic a on to vystřelil za takovýhle peníze. No a pak jsme řekli, že je v zákoně školním, že ono se to nesmí takhle, dělat takovýhle kuplířství a takhle prodávat. Pak mu to potvrdil i bratr, když se ho zeptal, tak od té doby, a jako toho moc neprodal naštěstí jo, občas něco prodá za 10 korun, když má stejnou kartičku. Takže on to ještě vymyslel takhle jo, že aby ty který jako on moc nechce, tak je ještě stihnout vystřelit.

Syn Markéty prodával karty pokémonů ve škole. Pokémoni byly u jejího mladšího syna často zmiňovány, jelikož se to informátorce nelíbilo, že za ně utrácí. Jako trest za „kuplířství“ musel do školy donést a rozdat některé karty, jež nakoupil ze získaných peněz. Starší bratr Peter naopak měl jako koníček rybaření a někdy chycené ryby prodával:

Markéta: Hele ten zatím ne. No hele, máš pravdu, on si přivydělává tou rybařinou, že když má kapry, tak je prodá. Tak je prodá třeba sousedům na chalupě,

že tam máme staroušky. Takže on je chytí a prodá je. A prodá je, já nevím, on to nejdřív nechtěl, ale pak mu ty staroušci vysvětlili, že on platí za ten šrot, aby to mohl chytit. Tak pak říkám „Hele tak si ty peníze vem“ a tak mu daj třeba stovku za toho kapra, nebo 150, podle toho jak je velkej nebo občas donese dva. Tak ono je pravda, že si tímhle trošku přivydělává, od loňska nebo předloňska.

Peter si naopak mohl přivydělat chytáním ryb, za které dostává malý obnos. Dan si vydělával také jiným způsobem:

Dan: Ano, sbírám sběr, papír a noviny, který většinou jednou za čtvrt roku vyvážíme a z toho mám takový vlastní zisk, ale teďka se snažím řešit nějaký případný brigády a tak.

JP: A jak to funguje s tím sběrem?

Dan: Sběr řeším sám, jenom s odvozem mi pomáhá táta, protože většinou vezeme přes sto kilo, tak mi pomáhá s řízením.

JP: Jak dlouho sbíráš ten sběr?

Dan: Podle toho, kolik je zrovna letáků, ale většinou to sbírám tak čtvrt roku přibližně, abych měl alespoň těch sto kilo si dávám za cíl.

Dan sbírá sběr a pravidelně jej s otcem odvázejí pravidelně sběr. Peníze dostává v hotovosti a utrácí je většinou na velké online nákupy. Když si ale šetřil na telefon, tak mu otec se šetřením pomáhal:

Tom: Peníze za sběr dostává do ruky a pak si je dává do obálky. Měli jsme třeba domluvu spolu, když si šetřil na telefon, že to, co utrží za sběr, tak já mu potom to samí pošlu na účet, že jsem se ho snažil namotivovat, aby se snažil nějaký ty peníze navíc sehnat nebo získat.

Tom užívá kapesného jako motivace k provozování činnosti a také se snaží synovy pomoci, protože mobilní telefony nejsou levné. Když nebude sbírat sběr, tak nebude mít dostatek peněz, aby si koupil telefon, ale když jej sbírat bude, tak to půjde rychleji, než obvykle.

3.2.1.3. Tábor a nákupy

Děti dostávají běžné kapesné a poté mají ještě různé peníze z jiných zdrojů. O těchto ostatních zdrojích jsme pojednával v kapitole „Extra“ a nadále se k nim vrátím a pokusím se vyobrazit, jak děti a rodiče peníze různě odlišují a jak se s nimi chovají.

JP: Dobře, slyšel jsem od tvý mámy, že dostáváš peníze, když jedeš třeba na tábor nebo delší výlet s kamarádama. Jak je to s nimi?

David: Většinou je neutratím, že je mi to nějak líto, když vim, že mam svoje peníze, takže je můžu utrácet a tak ze 300 utratím 50 korun třeba.

David dostával peníze na tábor, ale moc je neutrácel. Peníze také většinou dával zpět rodičům, ale v jiném případě si Peter peníze z tábora mohl nechat:

Peter: No na tábor jsem jezdil a peníze jsem dostával. Právě kvůli tomu, abych si mohl něco koupit, nebo kdybych náhodou měl hlad, tak abych nějaký jídlo a různý věci no.

JP: Ty peníze z tábora jsi přivážel zpět nebo jsi je utrácel?

Peter: Tak většinou jsem něco přivez, nebylo toho moc, ale něco jsem se snažil vždy přivézt. Mi rodiče většinou řekli, ať si to nechám, že to prý nepotřebujou nazpátek.

Z konverzace Davida mu přišlo, že peníze nejsou jeho. U Petra a jiných si ty peníze mohli nechávat, ale nebylo tomu tak u všech:

Adéla: To asi případ od případu. Občas jsme jim část nechali, část si brali zpátky a někdy jsme jim to nechali celý.

U jiných rodin si ty peníze mohli nechávat:

Sandra: Jsem vždycky říkala, že je to kapesný jako jejich a pakliže si tam nekoupily zmrzku a ušetřily si ty peníze, tak mi připadalo hloupí si o to jako říkat. Já jsem to už brala, že to jsou jako jeho peníze a co on, jak si to vyřešil, pokud si chtěl dopřávat nebo si chtěl šetřit, tak to bylo jakoby na něm.

3.2.2. Uložiště a dělení

Důležitou součástí kapesného je také uložení peněz. V případě bezhotovostního kapesného se jedná o bankovní účet, ale u hotovosti se nabízí více možností. U obou druhů dávání kapesného však není vše tak jasné:

Pavla: Já vím, že do chvíle, kdy neměl bankovní, tak měl dvě peněženky. On dostal kapesný a vím, že si část, nevím, jestli pravidelně, to si nemyslím, prostě jak mu to vyšlo. Třeba dostal 300 a stovku si dal, měl jakoby spořicí peněženku, náš David předběhl spořicí účet na bankovní, a ml peníze, který by jakoby utrácel a možná když nevyšel, tak si do toho hrábnul, a vím, že takhle měl dvě peněženky. A v současné době má svůj účet a má tam i spořicí a vím, že většinou konzultuje s tatškou, že třeba když je konec měsíce, tak, tak, tak tam řešej „zbylo ti tady tohleco, chceš to tam nechat nebo to dáme na spořicí?“ a vím, že se takhle domlouvaj a ty pohyby na účtu jakoby manžel řeší.

Syn Pavly od dětství rozděloval peníze na ty, které chce utratit a ty, které si chce šetřit. Poté se mu založily dva účty, normální a spořicí, ale i přesto má stále peníze v hotovosti v peněžence a také má i kasičku na drobné mince.

Přestože mají děti většinou již účet, tak často šetří peníze v hotovosti. Při utrácení nejčastěji dělají rozdíly mezi hotovostí a penězi na kartě, ale rozdíly mezi penězi od rodičů nebo od babičky moc často nedělají.

JP: A co s tou hotovostí pak děláš?

Dan: Necháám si to v hotovosti a dám do obálky.

JP: A to utratíš?

Dan: Ne, peníze veškeré si šetřím na dražší předměty, který si chci později koupit, na který teďka nemám.

Našetřené peníze se tedy také utrácí, ale jen o něco později. Zatímco svoje kapesné mohou utrácet často, tak našetřené peníze si strádají, dokud není částka dostatečně vysoká nebo dokud neuplyne dostatečná doba.

Většina dětí již měla účet, ale i přesto dostávali peníze v hotovosti. Jednalo se nejčastěji o různé dárky anebo peníze na tábory a dopravu. Děti tedy často měli i uložení pro peníze v hotovosti.

Dan: Tak většinou si i ty malé koruny, okolo deseti dvaceti dávám do kasičky, protože se mi většinou hodí, když si potřebuju vzít jenom málo, ale když dostanu ty malé drobné, tak když nejsem doma, tak si to nechám v peněžence, kdybych chtěl kopit vodu nebo tak.

JP: Máš kromě kasičky ještě něco?

Dan: Mám peněženu, kde mám jízdenky, většinou tam mám právě těch pár desítek korun a potom mám doma kasičku.

JP: Tu kasičku máš jen na drobný?

Dan: Mám to na papírové i na drobné.

JP: A v té kasičce si ty peníze nějak rozdělujete?

Dan: Ne to ne, ale počítám je, tak jednou měsíčně, abych věděl, kolik tam mám.

Kromě penženky se často používá kasička, jež slouží na malé mince a většinou i bankovky. Děti málokdy dělají v peněžích rozdíly a většinou je spíše rozdělují podle toho, zda se jedná o peníze v hotovosti nebo peníze na účtě.

Peter: No já si to rozděluju, když mi z toho kapesnýho něco zbyde a já ho zrovna nepotřebuju, tak si nechám něco z toho kapesnýho na třeba, třeba na ty rybářský potřeby. Zbytek peněz si nechám na účtě. Jako mám to v jedný taštičce, jako na tom účtu, ale peníze si hlídám, třeba stovku si nechám na ty rybářský potřeby a zbytek si nechám na něco jinýho.

Peter si své peníze rozděljuje zejména na rybaření a část svých peněz je tedy k tomuto účelu určena. Jak říká, tak peníze má všechny na účtu, ale hlídá si danou částku, jež chce utratit za rybářské potřeby.

3.3. Utrácejí

Kapesné se samozřejmě také utrácí a jak jsem ukázal výše, tak i to, co se šetří se utratí, ale jen o něco později. Hlavní rozdíl mezi penězi, jež se šetří a těmi, které ne spočívá v tom, za co jsou utráceny. Našetřené peníze se nejčastěji utrácejí za hmotné trvanlivé předměty. Výše se jednalo o mobilní telefon a za normální situace se jedná o oblečení.

3.3.1. Jídlo a pití

Rodič

JP: Za co tak podle vás nejvíc utrácíte?

Adéla: Tak jí to samozřejmě vidím, protože je mám připojené na účtu. A to co vidím, tak dcera hodně za jídlo, kafe a tak, když s kamarádkama někam jde. Pak ještě utrácí za knihy a občas oblečení. Syn utrácí míň, řekla bych hlavně za jídlo, za dárky asi, no a pak bych řekla, že si víc šetří a pak si koupí něco většího.

Dítě

JP: Za co nejvíc utrácíš?

Alan: Nejvíc asi za jídlo. Hodně za jídlo, to bych řekl, že to je největší podíl asi a jinak jako, no asi za to jídlo, nic moc jinýho mě nenapadá, že bych si kupoval.

Dané úryvky ukazují častou odpověď, při otázce o utrácení dětí. Děti nejčastěji utrácí své kapesné za jídlo a oblečení. Jídlo a pití však vytváří největší část výdajů dětí a to i přesto, že za jídlo často utrácet ani nemusejí, protože je často poskytnuto rodiči:

Tom: Jsou to většinou nějaký drobnosti ke svačinám. Co mě trápí je, že si doma tu svačinu neudlěá a pak si jí koupí někde po cestě do školy, si myslím, že by mohl být trošku pečlivější a kdyby nebyli línej si ten chleba ráno namáznout, tak by nemusel utrácet ty peníze za takovýhle věci, ale nechávám to na něm, nějak mu to nerozmlouvám, jseu to jeho peníze, a le většinou si takhle koupí nějakou tu sváču a nebo vim, že právě když byl v kině, že šly s kamarádama do KFCčka nebo do nějakýho takovýhleho bufetu a tam si něco dali. Takže to jsou většinou takovýhle, spíš jídlo než nějaký hmotný věci, že by si kupoval tričko nebo já nevím něco. Takový ty věci spíš denní spotřeby, žvýkačky občas tam má, nebo nějakou sladkou tyčku, když jde z tréninku.

Děti utrácí za jídlo a pití, může se jednat o častý nákup něčeho malého. Například jeden informátor kupoval sladkosti bratrovi a jiný zase kupoval často rohlíky, jak na to poukázala matka, že měl nákupy na účtu ve velice nízkých částkách. Děti často také nakupují ve fastfoodech, do kterých většinou nechodí sami, ale se svými kamarády. Také jsou často zmiňované různé fastfood restaurace, kde jsou děti nejčastěji s kamarády.

Peter: Úterý a čtvrtky dostávám stovku na oběd, ale když si chci koupit něco mimo to. Nebo když mám ve středu hlad nebo něco takovýho, tak si to platím normálně z kapesnýho.

Děti také někdy dostávají peníze určené na jídlo a pití, protože jsou například dlouho venku. Většinou se tak dělo, když mělo dítě nějakou mimoškolní aktivitu. Také je vidět, že peníze jsou již určené na jídlo a Peter se s nimi tak chová.

Pavla: Ve svý podstatě jo, ale je my je pravidelně kontrolujeme, aby neutrácel, že by pak.. Mě by třeba vadilo, kdyby to prošustroval třeba jenom v McDonaldu za nějaký cheeseburgery a takovýhle, protože vim, že ode mě dostává svačinu, vim, že má ve škole placený obědy. Jo takže na jednu stranu, proč by pak zbytečně. Pak bych viděla, že nechodí na obědy, já je platím, 700 korun měsíčně, a on mi to pak projí vlastně někde jinde.

Samozřejmě děti nemají naprostou volnost v tom, jak budou jíst, protože jim například rodiče platí obědy nebo mají udělané svačiny. V úryvku výše se strava ve fastfoodech řeší hlavně jako ztráta peněz v podobě nesněžených školních obědů. Rodiče tedy často nechtějí, aby děti jedli pouze venku, protože je to dražší než třeba svačina nebo školní obědy, ale i přesto s utrácením za jídlo počítají a uvádějí to jako důvod k dávání kapesného, protože jsou děti například dlouho ve škole anebo mají mimoškolní aktivitu.

3.3.2. Ostatní

Jídlo a pití tvoří většinu výdajů dětí, ale jsou zde i jiné věci, za které utrácejí. Již ve výše uvedených úryvcích je patrné, že častou částí výdajů je oblečení. Oblečení však není jediným výdajem mimo jídlo a pití:

Dan: Tak z karty většinou spíš moc nekupuju, ale spíš pro toho mazlíčka, nebo když má někdo narozeniny

JP: A jak kupuješ ty dárky?

Dan: Když má někdo narozeniny, tak to kupuju sám, protože rodiče většinou nevědí, o koho jde. Ale když kupuju třeba pro tátu, tak se poradím s mamkou a naopak.

Často jmenovaným výdajem je nákup dárků. Spousta dětí dárky kupuje z peněz, jež jsou určené na šetření a jelikož o nich vědí předem, tak na ně plánují. Výše je také zmíněný mazlíček, kde měl Dan kapesné určené také na starání se o mazlíčka. Přestože mazlíček zemřel před dvěma měsíci, tak Dan stále mluvil o penězích na mazlíčka.

Dále je také často kupované oblečení. Děti si často kupují nějaké oblečení sami a většinou se jedná o starší děti. Není to ale tak jednoduché, jako když děti kupují někomu jinému dárky, protože rodiče oblečení většinou dětem zaplatí. V případě, že děti chtějí něco dražšího, tak dochází ke sdílení.

3.3.3. Sdílení

Sdílením jsem nazval rozdělení výdajů, ke kterému dochází většinou mezi dětmi a rodiči. Většina rodin toto sdílení nějakým způsobem provozuje, ať již na dárky nebo pro nákup oblečení:

P: No já si myslím, že třeba naposledy měl našetřený nějaký peníze, a protože toužil po takovém tanku na dálkový ovládání a fakt jako stál ten tank nějak nevím, řeknu asi 7000 a my jsme říkali: No je to hodně drahej dárek a teď nevím jestli to bylo nějak k vánocům nebo před narozeninama a on si ho chtěl koupit. Byl rozhodlej, že si ho zaplatí celej sám. Nakonec jsme se s manželem dohodli, že von si snad dal 4000 a mi mu 2000 přidali, že jsme jakoby tu větší hodnotu. Protože jsme říkali, že na jednu stranu je to drahej dárek, proč bys ho musel mít a on si na to fakt jako šetřil, tak jsme říkaly, když jako fakt vydržel si na to šetřit a fakt po tom toužil, tak jsme mu ho teda dovolily, aby si ho koupil no. Takže třeba si ušetřil a přidal si na tohleto.

Sdílení může mít také několik podob a jednou z nich jsou dárky. Dítě si přeje jako dárek věc, která má daleko vyšší hodnotu, než je normální cena dárku. Rodiče jako kompromis mohou navrhnout, že když dítě zaplatí část dárku, tak mu přispějí a tím se náklady rozloží mezi rodiče a děti.

Sdílení často předchází šetření, kde si děti musí peníze našetřit, aby rodičům dokázali, že to opravdu chtějí. Jak bude celková částka rozložená závisí na rodičích a dítěti. Zároveň se to používá strategicky, aby si děti nekupovali to, co nepotřebují.

JP: A jak to funguje, když si chceš takhle koupit oblečení?

Dan: No většinou se skládáme s rodiči dohromady, protože si většinou nevybírám zrovna levné oblečení, takže dávám půlku já, půlku oni.

Nejčastěji však docházelo ke sdílení v případech, kdy se kupovalo oblečení. Rodiče dětem oblečení platí a děti jej z kapesného kupovat většinou nemusí, ale v případě, že si chtějí koupit něco dražšího, tak mohou část zaplatit děti a část rodiče.

Markéta: Většinou jako ne. Bud' se domluvíme, že jako třeba nějakéj kompromis, že třeba něco dostane k vánocům nebo k narozeninám. A když nám to přijde moc drahý, jako věc, kterou by nemusel mít takhle drahou, nebo že nám to nepřijde poměr cena, kvalita nebo něco, tak prostě na to nepřidáme. Podle toho, co to je, jak on to využije, třeba jak on si koupil tyhle boty drahý, já si myslím, že za ty peníze by moč mít hezký třeba dvoje. Ale hrozně po nich toužil, už asi rok a půl. My jsme mu řekli, že mu je nekoupíme, za tu cenu.

Sdílení však není podporováno všemi, jak je vidět v úryvku výše. Také je možné si povšimnout, jak se rodiče v takových případech mohou rozhodovat, tedy poměr ceny a kvality. Namísto sdílení zde dochází ke kompromisu v podobě dárku. Dítě nedostane danou věc za nic, ale jako dárek. Musí se tedy rozhodnout, jestli to chce jako dárek nebo zda ne.

3.4. Šetří

Každý, kdo má peníze je nejenom utrácí, ale také je i šetří. U dětí je to s kapesným stejně. Děti sice šetří, ale jsou zde různé důvody a způsoby. Někdy je šetření složité, a ne všichni rodiče očekávají, že si děti budou hodně šetřit:

Sandra: Jo, jestli na něco šetřej? No to je právě to, že oni jako nemaj podle mýho možnost, protože těch peněz jako nedostávají tolik, ale je pravda, že třeba na ty Vánoce, když se jim takhle něco sešlo, tak třeba ted'ko jim Vašek řekl, protože jeli na hory, tak aby mu jakoby přidali. Jeli na čtyři dny a myslím, že každěj mu jako přidali tisíc korun na dovolenou.

Sandra říká, že s kapesným, které dostávají je šetření těžké a složité. Děti si i přesto šetří a mají nějaké úspory. Matka jim také založila kasičku a občas jim do ní dává padesátikorunu s tím, že až bude plná, tak mužou peníze vzít, ale starší syn to podle informátorky již nevydržel a vybral si ji. Její mladší syn v konverzaci říkal, že z ní ještě nic nekupoval.

3.4.1. Investice

JP: A jak jsi říkal, že si šetříš, tak na co šetříš?

Alan: No já jsem třeba minulý rok byl na brigádě, tam jsem si vydělal peníze a ty peníze jsem investoval. A ty peníze jako jsou taky zainvestovaný a jako šetřím si pro svoji budoucnost. Třeba když budu chtít něco velkého a napadne mě to, tak bych si to moč třeba použít, prostě použít ty peníze.

Alan si šetřil pomocí investování do akcií, ale neinvestuje své pravidelné kapesné. Investoval peníze z brigády, ale řekl, že by investoval peníze z narozenin, kdyby se jednalo o vyšší sumu:

JP: A proč neinvestuješ to, co ti dali rodiče?

Alan: Tak většinou ty částky nejsou tak velký a já nevím. Taky chci mít ty peníze k dispozici, kdybych je mohl používat a neinvestuju do toho, protože kdybych to investoval a prodal, tak bych ten zisk musel danit a muselo by se to převádět a trvalo by to prostě dlouho, takže z toho důvodu investuju jenom takový větší částky v uvozovkách.

Alan neinvestuje všechny své peníze a většinu peněz z kapesného si nechává na svém účtu, aby k nim měl lepší přístup a nemusel řešit daně, ale děti většinou neinvestovali do akcií. Většina dětí si peníze šetřila na různé nákupy pro svoji potřebu anebo na dárky pro rodinu.

3.4.2. Šetření na později a cyklické šetření

Adam: Mám druhou peněženku, protože já jsem hodně šetřivej a abych neutratil tolik těch peněz, tak si dám nějaký peníze stranou a zapomenu na ně, a když je pak budu potřebovat, tak si na ně vzpomenu, a z té peněženky si zrovna vytáhnu peníze, který potřebuju.

JP: Na co ty peníze z druhý peněženky použiješ?

Adam: Z té druhý peněženky, my třeba ted'ka v zimě jsme jeli na hory, tak jsem třeba přispěl, a tak různě.

JP: Šetříš si ted'ka na něco?

Adam: Ted' aktuálně si na nic nešetřím, ale dřív, protože mám rád zbraně, tak jsem si rád kupoval zbraně značky nerf, takže jsem si na to šetřil a pak jsem řekl rodičům, že bych chtěl tuhletu a tadytu nerfku a dal jsem jim ty peníze.

Adam dostává peníze v hotovosti a používá dvě peněženky. Jednu má na normální užití a druhou používá na šetření. V tomto případě si šetří bez vědomí, za co bude peníze později utrácet. Adam si tedy pravidelně šetří, ale když něco chce a nestačí mu jeho peníze, tak si vezme ze svých úspor.

JP: Šetříš si na něco nebo ne?

Peter: Šetřím si určitě, jelikož mám velkej koníček rybaření, tak na to si šetřím. A pak jednou za 2 měsíce si nakoupim docela dost.

Zde je příklad šetření, jež jsem označil jako cyklické. V tomto případě si dítě šetří, ale již má předem daný cíl. V tomto případě si Peter šetří a přibližně každé dva měsíce jede na rybářský výlet a většinu peněz tak utratí. Poté zase následuje šetření. Jedná se tedy cyklus šetření a utrácení.

Dan: To kapesný si nerozděluju většinou, protože dělám ty hromadný nákupy vlastně. Jednou za čas tak vím, že ty peníze, si většinou udělám seznam, toho, co potřebuji a podle toho, kolik to stojí, podle toho šetřím takovou dobu a platím to najednou.

JP: A jak je to s tím seznamem? Jak funguje?

Dan: Tak ten seznam si dělám jednou za čtvrt roku přibližně. Většinou je to oblečení, ale když to jsou situace, kdy se mi třeba rozbil mobilní telefon, tak se to řešilo hned a to se teda, jsem si koupil celý sám, protože jsem na to zrovna celý měl a na tom seznamu je většinou okolo deseti věcí, když se to týká oblečení.

JP: Utratíš všechny peníze na ten seznam?

Dan: Většinou mi něco málo zbude, to si nechávám nějakou tu rezervu, abych mohl případně něco zaplatit, když nějaká situace, když třeba potřebuje někdo půjčit nebo tak.

Dan si také šetří cyklicky, ale také říká, že si nechává nějakou rezervu, kdyby něco potřeboval. Děti si tedy mohou šetřit cyklicky, ale to neznamená, že vždy utrácení stejnou částku. Kolik utratí se může odvíjet podle jejich minimální rezervy, jež si chtějí nechat na účtu.

3.5. Kontrola a ovládání

Kapesné se dá využít k výchově a také ke kontrole dětí. Kontrola má v tomto případě dva významy a kapesné slouží k obou. Je jí kontrola ve smyslu kontroly toho, za co utrácení a poté také kontrola ve smyslu, že rodiče kontrolují, jak se dítě s penězi chová. Kapesné je také výchovným nástrojem, a proto bude mít i disciplinární funkce, jež se s kontrolou pojí.

3.5.1. Prohlížení útrat

Pavla: Dřív ho dostával normálně do ruky a je to asi půl, tři čtvrtě roku, co jsme mu udělali jeho bankovníctví, takže mu posíláme peníze na jeho účet. Má dokonce bankovníctví ve svém telefonu, takže si může hlídat ... jsme moderní teda. Máme na to samozřejmě přístup, takže to jakoby kontrolujem, koordinujem. Za první máme i přehled, za co utrácí ve své podstatě a už i on má v rámci toho dneska spořicí účet, kde si může jakoby tu část peněz kdykoli odložit.

Většina rodičů založila dětem účet a jeden z důvodů byl, že jej mohou kontrolovat. Rodiče občasně kontrolovali a měli přehled o jeho transakcích. Děti se s rodiči také radí, jak své peníze utrácet V případě Davida, syna Pavly, se také radí jak s penězi nakládat.

JP: Takže kartu kontrolujete a hotovost ne?

Tom: Ano tak, ale samozřejmě poznám, kdyby si koupil něco. Samozřejmě, kdyby si koupil novou čepici, tak bych to poznal a věděl bych, ale zatím co vim, tak ty peníze co má a dostává, tak si většinou na něco šetří. Chtěl si pořídit sluchátka, klávesnici a na takovýhle věci si je třeba ušetřil. Byly takhle větší částky, takže takhle si na to ušetřil, tak jsem mu to schválil a byl spokojenej.

O kapesném na účtu mají rodiče většinou přehled, ale když dojde na kapesné v hotovosti, tak jej tolik nehlídají. Mají přehled, co si nakupují, ale nevědí o všem, jak je tomu právě na účtu, kde mají přesný výpis všech transakcí

3.5.2. Ovládání

Kapesné je výchovným nástrojem, a proto rodiče také kapesné ovládají, i když je dáváno dětem. Ovládání není přímým příkazem nebo instrukcí, co přesně má dítě koupit, ale spíše se jedná o tresty, jež ovlivňují kapesné dítěte. Jedná se například o vymlouvání nějakého nákupu nebo i trestání v peněžní podobě.

3.5.2.1. Rozmlouvání

Rozmlouvání se v rodinách objevovalo často, ale výslovné zákazy si něco koupit byli výjimečné:

Alan: No, tak věci mi nezakazují, ale když si kupuju nějaký jídlo, a to jídlo není zrovna zdravý, tak je to štve, ale nezakazují mi to.

Většinou rodiče dají najevo, že se jim daný nákup nezamlouvá a přijde jim to zbytečné, ale v případě, že se jedná o předmět, jež by dítěti nekoupily, tak nákup mohou začít rozmlouvat:

Tom: Je pravda, že shodou okolností chtěl lepší boty, ale vzhledem k tomu, že ty boty stáli čtyři tisíce, tak jsem mu to teda rozmluvil, že na tohleto mu rozhodně přispívat nebudu. V podstatě si myslím, že zatím netouží po nějakých značkových věcech, tedy drahých, takže jsme to nějak moc řešit nemuseli. Zatím co jsme byli, tak mu to stačilo a v podstatě nějaký dožadování, že potřebuje tuhle mikinu s tímhle nápisem tam zatím nebylo.

Později v rozhovoru:

Tom: U těch bot jsem mu to teda rozmlouval, že ve čtrnácti takhle drahý boty je blbost, hlavně když vím, že mu ta noha ještě stále roste, nohu má větší jak já, takže bych je případně ani nemohl donosit já, takže se přiznám, to jsme mu rozmlouvali, to jsem mu rozmlouvali i se ženou a zatím o ničem nevím.

Výše je uveden častý případ, kdy se jedná o věc, jež je příliš drahá. Dalším důvodem bylo, že dítě stále roste a nákup drahého oblečení je tedy zbytečný a boty nemají poté ani jak donosit. V tomto případě se mu rodiče snažili boty rozmluvit, ale syn v rozhovoru později říká:

Dan: Vymluvili mi jakoby. Já jsem chtěl jedny boty, který byli drahý, tak se mi to snažily furt vymluvit, ale nakonec jsme se dohodli, že když přispěju víc jak půlku, tak by to šlo.

JP: Jsi si už koupil?

Dan: Právě, že ještě ne, ale plánujeme. Spíš na podzim, jsou takový spíš zimní boty.

Je tedy vidět, že děti některé věci chtějí a rozmlouvání může být neúspěšné. V případě, že rozmlouvání neuspěje se rodiče často obrací ke sdílení, jak je vidět výše. Věc tedy nekoupí, ale výsledné náklady se rozdělí mezi dítě a rodiče.

Markéta: No mluvíme, ale, spíš jako si říkám, že když si to ušetřej, a koupěj si teď'kon, jak přišel balíček s nějakýma háčkama asi za 1200, tak jako jsem si říkala, jako mluvím samozřejmě, ale na druhou stranu, když si to ušetřej z toho kapesného,

tak si říkám, že si to ušetřily a jsou to jejich peníze. Samozřejmě řeknu „hele to bys asi nepotřeboval“ nebo „moch by sis koupit něco jako jinýho za to“, ale víceméně nejsem jako taková ta matka, která by řekla „prostě si to z toho kupovat nebudeš“, jsou to prostě jejich ušetřené peníze.

Součástí rozlouvání je také ukázání nesouhlasu. Kdy se rodiče třeba daná věc již zakoupená a nejde s tím nic udělat. Rodiče v případě „zbytečných“ nebo „špatných“ nákupů děti netrestají, pokud se jedná o jejich kapesné, jak je vidět výše.

3.5.2.2. Zákaz

Někdy vymlouvání nestačí a rodiče jim mohou zakázat si něco koupit. Zákazu většinou vymlouvání předchází a výslovný zákaz se také příliš často neděje, protože jim rodiče častěji řeknou, že se jedná o jejich peníze, ale že s tím nesouhlasí.

Markéta: Zakázali jsme jim párkrát něco koupit. Třeba zrovna nějakou další krabici pokémonů, jsme řekli, že teda ne. Nebo třeba Peter měl zase nějakou vysněnej prut, tak jsem se mu to snažili, ne úplně zakázat, ale rozmluvily jsme mu to, že ted' to zrovna nepotřebuje, nebo ať počká až budou slevy. Jako samozřejmě se to nějak snažíme ovlivnit, aby prostě neutratily najednou anebo zase za tu samou věc. Já chápu, když jdou do kina, nebo když jdou s klukama sednou, nebo tak, tak to mi je příjemný, nebo že jdou za nějakým zážitkem, nebo že jdou do divadla, nebo choděj na hokeje, na sporty se dívat. Tak to mi přijde jakoby dobře, ale je to takový trošku to, co jim jednou zůstane že jo. Ale nějaký ty materiální věci jim úplně zas tak nezůstanou. Nebo když si ušetřil boty, který mi jsme mu nechtěli koupit, protože nám přišli drahý, tak jsme řekli, že jsou drahý, tak si na ně ušetřil.

Zákaz není příliš častý a rodiče se většinou snaží najít alternativy, a „ne úplně zakázat“ jak podotýká informátorka. Přesto se někdy stane, že se je nějaký nákup rodiči zakázán. I v případě pokémonů, které se výše zakázali, tak se nezakázali definitivně, ale jen specifickou koupi. Markéta preferuje, aby její děti utracely peníze za zážitky namísto materiálních věcí. Příkladem také může být utrácení za karty s pokémony a rybaření, kde je rybaření lepší než karty.

3.5.2.3. Trest

Děti jsou často trestány, když něco špatného provedou nebo něco neudělají. Kapesné se v těchto trestech může objevit také. Pomocí kapesného se trestalo dvěma způsoby. První

trest neovlivnil dostávání kapesného a jednalo se o trest v podobě placení. Druhým trestem bylo naopak zastavení kapesného úplně, tedy dítě přestalo dostávat kapesné.

JP: Už si něco koupil z toho spořicího účtu?

P: Teďka v nejbližší době ne, protože tam nějaký peníze má, ale říkám, vim, že si přidával na tank. Vim, že si jednou přidával na nějaký boty. Vim, že, ale to ještě neměl bankovníctví, když balonem rozbil lampičku, tak jsem říkala, odmítám platit další lampičku, takže říkám „kamaráde pět set ze svého spoření“. Říkám, já nebudu každý měsíc, on totiž hrál fotbal kdysi a od 5 let mu říkáme „nejsme na hřišti jsme v bytě“. Takže jednoho dne lampička na cimpr campr, takže musel zaplatit lampičku ze svého spoření.

Jedním z trestů, s nimiž jsem se setkal bylo zaplacení rozbité věci, jako trest pro dítě. Z konverzace vyplývá, že činnost, jež vedla k rozbití lampičky nebyla povolena a byla zakázána rodiči. Trest nastal až ve chvíli, kdy došlo k poškození lampičky, tedy hmotného předmětu, jež má i danou hodnotu a v tomto případě je i potřeba koupit novou.

Rodič

JP: Už měl nějak kapesné pozměněné?

Tom: Tak, dotklo se to, měl. Kapesný nedostával, protože stávkoval a nechtěl se na domácím provozu nějak podílet. Takže měl, byl skoro rok bez kapesného.

JP: Takže měl přerušovaný a předtím dostával?

Tom: Tak, jsem mu to přerušil, protože jsme se nedokázali domluvit, že určitá věc je jeho povinnost a očekávám, že ji bude plnit.

Dítě

JP: Je to kapesný něčím ovlivněný?

Dan: Dříve ano, protože jsem měl dříve celkem problémy s chováním, že jsem se nedokázal ovládat, tak mi táta, typuju, že to byl půlrok, mi kapesný neposílal. A potom, když jsem se už zklidnil, tak jsme se domluvili, že mi to posílat bude, ale teďka žádný omezení nemam.

Tom dává kapesné jako odměnu za domácí práce a podílení se na provozu. Nedošlo k žádné domluvě mezi Tomem a Danem, takže se Tom rozhodl kapesné přerušit a nedávat

jej. Kapesné se začalo dávat až poté, co se Dan „zklidnil“ a došlo k domluvě mezi oběma stranami. U většiny rodin však kapesné zůstává stabilní:

JP: Je něčím ovlivněné, to kapesný?

Markéta: Ne, kapesné zůstává stejné.

Většina rodin říká, že pravidelné kapesné není ničím ovlivněné

3.6. Internet

Internet je dnes všudypřítomný a je na něm spousta věcí. Internetové obchody byly často předmětem utrácení, kde děti utrácely zejména své našetřené peníze, zatímco běžné nákupy prováděly v obchodech kamenných.

Tom: Vlastně ani ne. Je pravda, že třeba před vánocema jsme to řešily, protože má na svém účtu zakázaný platby na internetu, aby to právě neutrácel za kredity třeba do her, který hraje. Takže pokud bylo potřeba, že si zrovna vybral nějaký dárek na internetu, tak jsme byli domluvený, že to zaplatím já a on mi potom peníze pošle, za ten dárek, ale jinak mu do toho nemluví, za co utrácí. Zatím jsem neshledal nic, co by mě nějakým způsobem navedlo, že bych si o tom měl nějak víc jako promluvit, takže zatím mu nechávám naprostou volnost.

Některé děti na internetu platit nemohou, ale i tak na něm často nakupují prostřednictvím rodičů. Rodiče tedy často mají kontrolu nad internetovými platbami a děti jim po nákupu peníze předávají v hotovosti nebo převodem na účet. Také je důležité všimnout si příkladů s kredity do her, protože právě to je důvod, proč měl platby na internetu zakázané:

Dan: Tak vím, že se mi stala jedna věc, protože jsem byl menší, to bylo asi před třemi lety. Jsem hrál jednu hru, která, v tu dobu jsem ještě mohl platit na internetu a prostě tam byli takové ty výhodné nákupy za peníze, tak jsem to koupil, protože jsem na tím nepřemýšlel, s nikým jsem se neporadil a vlastně jsem tam utratil tisíc třista korun za něco, co jsem už za půl roku poté ani neměl. Takže se rodiče rozhodly, že mi to zablokují a já jsem se s nima na tom taky domluvil, že to tak asi bude lepší, a tak no. Od té doby neplatím na internetu, ale když teďka jsem větší a vidím to z toho jiného pohledu, tak si myslím, že bych ty platby na internetu asi využil právě na ty svoje nákupy, a ne na ty nákupy do her.

Syn říkal, že se s rodiči domluvil a dobrovolně se vzdal plateb na internetu, ale že by je teď využil na svoje nákupy. Rodiče jsou s internetovými nákupy většinou opatrní:

JP: Potřebovali koupit někdy něco na internetu? A jak to probíhalo?

Sandra: Ano během lockdownu. Oni jsou jako strašně šikovný, to jim jde opravdu nejlíp, ale samozřejmě, kde je jaký e-shop, nebo kde je google play, tak tam, kde je třeba zadat platební kartu, tak tam se zadá moje platební karta.

JP: A to jsi koukala, jak to kupují?

Sandra: Ne, to jsem se koukala do nastavení účtu u Googlu a okamžitě jsem šla tu kartu smazat. Mě se takhle stalo, že Ivan mi právě dával peníze z kapesných a chtěl si stáhnout něco na PS čtyřce, protože to samozřejmě nečtou, tak tam bylo, že každé čtvrtrok mě stály šest set padesát korun. Takže to mě donutilo, abych si zablokovala kartu a udělala si tenkrát novou. Takže si na tohleto dávám pozor.

Je důležité poznamenat, že časté nákupy online, se kterými jsem se setkal mohou také být z důvodu pandemie, jelikož byla většina obchodů zavřená a nebylo jiné možnosti než právě nakupovat online. Sandra udává lockdown jako dobu, kdy se muselo kupovat online. Online platby často probíhají skrze rodiče a spousta rodičů má anebo zná někoho, kdo měl negativní zkušenost s nákupy online, a proto buď kupují oni anebo jsou velice opatrní, když k nákupu dojde.

3.7. Finanční gramotnost

Finanční gramotnost má několik různých složek, a přestože kapesné finanční gramotnost zlepšuje, tak je složité učit ji pouze pomocí kapesného. Kapesné je dětem dáváno a děti často odpovídají, že kapesné je pro jejich výdaje a když potřebují peníze pro svoji vlastní potřebu:

JP: Proč myslíš, že dostáváš kapesný?

Peter: Já si myslím, dostávám kapesný kvůli tomu, abych si za to mohl něco koupit. Třeba nějaký jídlo, jelikož já zůstávám celkem dlouho po tréninkách... jako venku, tak abych si mohl koupit nějaký jídlo a pak to dostávám na nějaký svoje věci, na svoje koničky většinou.

Kromě odpovědí, kde děti mluvili o učení se a hospodaření, tak bylo častou odpovědí vlastní užití. Kapesné tedy pomůže dítěti s lepší orientací mezi různými produkty a cenami,

ale již je to složitější, když se jedná o pojmy jako je inflace, hrubá mzda, apod. Dále je také důležité podotknout, že většina dětí neměla pravidelné výdaje v podobě věcí, jež by musela platit.

JP: Máš nějaké pravidelné výdaje?

Peter: To mám, určitě. Chodíme před tréninkem, protože nemáme moc dobrý obědy ve škole, tak místo oběda jdeme třeba na kebab nebo nějaký fastfoody – mekáč a KFCčko.

Samozřejmě například utráceli pravidelně za nějaké jídlo, nebo šetřily na výlety a velké nákupy, ale tyto výdaje mají různou výši a případně se dají odstranit na rozdíl od daní, nájmu a jiných výdajů, s nimiž se lidé poté v životě setkávají. Rodiče málokdy přímo říkají, že kapesné je pro zlepšení finanční gramotnosti, ale často kapesné slouží k naučení s penězi anebo k naučení hospodaření s penězi.

Kapesné naučí děti, jak šetřit, když si chtějí něco koupit a také je naučí nakupovat a neutráctet tak, aby později litovaly svých rozhodnutí. Přesto jsou zde věci, jež pomocí kapesného nejdou moc naučit a je potřeba tyto znalosti získat jinak, ať již od jiných zdrojů nebo z vlastní zkušenosti.

3.7.1. Zlepšování finanční gramotnosti

Rodiče kromě se kapesného také snaží děti učit jinými způsoby, aby zlepšili jejich finanční gramotnost. Jedním ze způsobů jsou různé konverzace a rady ohledně peněz, které v různých formách proběhly v každé rodině:

Pavla: Já si myslím, že jako jo. Já mám pocit, že náš David má, tedy musím říct doposavad, samozřejmě nevim, může se to v nějakým určitým věku změnit, ale záleží, co přijde, ale myslím si, že on je velmi šetrný a opatrný na peníze. Že mu člověk za první se s ním bavíme o tom, ví třeba naše průměrný platy – neřekneme mu to přesně, takže ví, kolik dneska stojí nájem. Ví, co všechno z toho musíme zaplatit, myslím si, že ve svém věku si moc dobře uvědomuje, že když někam jede, jedem, že se na to musí ušetřit. Jo že, on je i takovej, já nevim, chtěl nějaký tretry na atletiku a „Je ty jsou drahý“ a on je jako takovej, že řekne „já nemusím takový drahý, mě stačí obyčejnější.“ Musím říct, musím říct, že moje švagrová říká, že nezná dítě, který by v hračkárně řeklo „tého já to nepotřebuji, já už to mám.“

Většina dětí se také se svými rodiči radí ohledně složitějších nebo dražších nákupů. Nejčastěji se tak dělo v případě online obchodů, kde děti nemohly platit anebo v případech, kdy byla věc drahá. Z úryvku výše je vidět, že finanční gramotnost je často spojována se správným utrácením, a že nic není zadarmo. Děti by tedy měli vědět, jestli věc potřebují koupit a zda se za danou cenu vyplatí.

Markéta: Raděj, vyždycky nám řeknou, že si tohleto objednali, nebo si tohle koupily, to nám řeknou, samozřejmě. Samozřejmě si říkáme, hele není to zbytečný, protože jim něco neustále chybí z těch rybářskej, tomu staršímu, furt něco potřebuje, furt jsou nějaký novinky, takže jako že raději. Já jsem toho staršího naučila, ať se hodně kouká na slevy, ať vychytává ty slevy, že může i třeba dostat slevovej kupon na 10%. Jako ať si to prostě hlídá, jakože ty rybářský věci nejsou třeba levný a že je škoda, že to toho vkládá tolik peněz si myslím, že by moch mít levnější a nemusel by mít jeden takovej druhej makovej a já nevím, co všechno.

U některých rodičů se objevovalo, jak se snaží dětem něco rozmluvit nebo jim navrhnout alternativu a ukázat jim, že právě tuto specifickou věc nepotřebují, protože je tu lepší možnost. Také je nutné si všimnout, že se mluví o slevách a slevových kupónech, jež je možné využít.

Sandra: Snažim, snažim, musim říct, že občas mě překvapí, když mi třeba jako řekne, že to stojí jenom pět set devadesát korun a já si myslím, že to absolutně nepotřebuje, že je to jenom takovej ten rozmar jenom chtít. Takže se dostáváme do situace, kde říkám „tak počkej, jestli si to budeš přát ještě za tejdén, každej den na to budeš myslet, tak si na to šetři, mužem to nějakym způsobem jako pořídit nebo to“. Pak se mi hodně stávalo třeba to, že jsem je ráda posílala na nákup, když byli i menší, protože jsem mu dala stovku, řekla jsem mu, že má něco koupit – chleba mlíko, nevím, mouku, tu většinou nedonesli, že ji neviděli, cukr taky nenašli, cukr našli jenom v gumových medvídkách Haribo. Si takhle občas něco koupily, řekli mi, že to stálo šedesát osm, a že mi ten zbytek teda vracej. Když jsem je poslala na nákup a ty peníze jsem jim dala sama, tak to jsem jim ty peníze nenechávala už. To jsem je vedla k tomu, že si můžou něco pořídit, ale ty peníze mi vrátili.

Rodiče také posílaly své děti na nákupy, čímž pomáhali zlepšit znalosti o cenách, a tudíž i zlepšit finanční gramotnost. Někteří rodiče také dovoľovali svým dětem si něco

zakoupit nebo si nechat peníze. Tímto děti naučí ceny i obyčejných věcí, jež by si z kapesného velice často nekupovali.

Adéla: No já myslím, že to syn celkem pochopil, jakože, ten přemýšlí dopředu. Ted' zrovna sleduje, já nevím, nové byty a má obavy, že na to nikdy nevydělá. Mylím si, že má to povědomí. A dceři zatím, zatím jsme ji nějak speciálně nevzdělávali, postupem času na to myslím přišla, že když něco chce, tak na to musí šetřit, ale jako jinak. Nebo když je věc, po který touží, že je to opravdu hodně, tak jim řekneme, že jim to dáme na Vánoce, ale že na to musí přispět, polovinou, nebo třeba víc. Musí se na tom podílet.

Adéla spojuje finanční gramotnost s přehledem o situaci a myšlení do budoucnosti

3.7.2. Rodiče a děti

Děti o finanční gramotnosti většinou nemluvily přímo, ale z jejich výpovědí je často zřetelné, že se ji rodiče snaží zlepšovat. Někteří o finanční gramotnosti také slyšely ve škole a dokážou tento pojem částečně vysvětlit:

Alan: No, já si myslím, že dostávám kapesný kvůli tomu, abych se naučil, abych byl finančně gramotný. Abych až si jednou začal vydělávat peníze, tak abych s nima uměl zacházet, tak proto si myslím, že dostávám kapesný a taky proto, abych si mohl něco koupit a celkově, abych uměl s těmi penězi.

JP: Ted' jak jsi mluvil o finanční gramotnosti, jak bys vlastními slovy popsal, co to je?

Alan: No já bych řekl, že finanční gramotnost je to, že si ten člověk uvědomuje, co může udělat s penězma a co nemůže udělat s penězma, prostě má rozmyšlený, za co může utrácet, investovat a další podobný věci.

Děti nedokáží pojem finanční gramotnosti vysvětlit plně, ale když jsou na to optáni, tak dokáží říci, že se jedná o správné chování s penězi, aby v dospělosti věděli, jak se chovat. Někteří samozřejmě nevěděli, o co se jedná.

JP: Říká ti něco termín finanční gramotnost?

Peter: Říkal, jsem se učili už v občance.

JP: Víš, co to je, jestli bys to řekl vlastníma slovy?

Peter: Finanční gramotnost je jakoby, znát hodnotu peněz – podle toho co a jak stojí a neutrácet všechno, něco si taky ušetřit a vlastně hospodařit s penězma. Tak bych to asi popsal.

Finanční gramotnost je u dětí často spojována s hospodařením a znalostí hodnoty peněz. Ostatní součásti, jako například počítání úroků, placení daní a nájmu nezmiňovali a většinou se tedy finanční gramotnost spojovala se správnými nákupy a o tom, jak správně nakupovat.

3.1. Limity odpovědi na výzkumné otázky

Tato práce je limitována nedostatečnou heterogeností participantů, jelikož se jedná zejména o rodinné známé. Dalším limitujícím faktorem je věk dětí, jež je v mém případě 12-16 let a není zde tudíž zahrnut mladší školní věk, kdy většina dětí začala kapesné dostávat.

Všechny děti, s nimiž jsem dělal rozhovor jsou chlapci a není zde zastoupení druhého pohlaví. Dívky mohou kapesné utrácet za jiné věci a budou mít i jiné zájmy než chlapci. Stejně limitující je to, že jsem provedl rozhovor vždy jen s jedním ze sourozenců z různých důvodů. Tudíž zde nemají svůj vlastní hlas a informace o jejich kapesném mám jen od ostatních.

Rodinné finance jsou pro většinu vysoce soukromou záležitostí a mluvení o financích a penězích se dá označit za konverzační tabu. Z tohoto důvodu participanty vybírám z řad rodinných známých. Dalším kritériem je, aby měli dítě, které dostává kapesné a byla možnost provést rozhovor i s ním. Jelikož se jedná o rodinné známé, nebudou zastoupeny všechny společenské třídy, ale spíše jen třída střední.

Jelikož jsou rodinné finance takto soukromou záležitostí, tak je možné, že jsou některé odpovědi informátorů zabarvené tak, aby to vypadalo lépe. Tomuto se dá předejít jen tak, že informátoři budou výzkumníkovy plně důvěřovat a nebudou nic zamlčovat ani pozměňovat.

4. Závěr

Ve své práci Kapesné: regulace, výchova a ovládání prostřednictvím peněz jsem se snažil zjistit, jak děti pracují s kapesným a penězi. Jak peníze užívají, skladují, šetří, a jak jsou ovlivněny trajektorií peněz. Také jsem se pokusil zjistit, jak rodiče využívají kapesného a peněz k výchově a kontrole dětí.

V průběhu výzkumu se ukázalo, že hospodaření u dětí je hluboce spojeno s utrácením, tedy aby děti neutrácely za zbytečné věci a dokázali co nejvíce ušetřit během svých nákupů. Rodiče také mají různé důvody proč kapesné dávat.

Děti peníze rozdělují a oddělují i když se někdy jedná o peníze na stejném účtu. Toto dělení je častěji podle účelu nežli podle jejich zdroje, kde často dávají peníze z různých zdrojů, aby našetřily na něco většího.

Výše kapesného je ovlivněna několika faktory, mezi nimiž je nejčastěji věk. Čím starší dítě, tím více peněz dostává. Také jsem ukázal, jak může být kapesné ovlivněno sourozenci a jak rozšířená rodina může přispívat do kapesného. Distribuce kapesného je také důležitá a většina rodin již dětem pořídila bankovní účty.

Děti kapesné utrácejí nejčastěji za jídlo. Může se jednat o různé sladkosti a svačiny, ale také často chodí s kamarády na jídlo do fast foodu. Rodiče mohou s utrácením pomáhat, když budou sdílet náklady nákupu mezi sebou a dítětem.

Když utrácejí, tak i také šetří. Děti sice šetřily, ale často to bylo s cílem peníze utratit. Některé šetřily cyklicky, tedy měli časové období šetření, kde to po skončení utratily. Rodiče také kapesné užívaly k výchově a ovládnání dění. Rodiče mohli ovládat, jak děti utrácejí a také je pomocí kapesného trestat.

Důležitou roly také hraje internet, kde většina dětí nakupovala. Často nakupovali s pomocí rodičů, protože sami neměli přístup k internetovému bankovníctví a rodiče tedy mohli kontrolovat, co si kupují na internetu. Nakonec jsem pojednal o finanční gramotnosti, kde je u kapesného většinou spojována se správným utrácením a šetřením pomocí utrácení například v podobě slev.

Kapesné z pohledu dětí i jejich rodičů je málo prozkoumaná oblast a žádá si více výzkumu a pozornosti. V mém výzkumu se jednalo zejména o rodiny v okolí Prahy a rozhovory byly provedeny jen s chlapci. Tudíž se další výzkumy kapesného mohou zaměřit na dívky nebo na rodiny na venkově.

5. Zdroje

Allowance, 2021. In: *Cambridge Dictionary: Make your words meaningful* [online]. Cambridge: Cambridge University Press [cit. 2021-07-17]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/allowance>

DODD, Nigel, 2014. *The Social Life of Money*. New Jersey: Princeton University Press. ISBN 978-0-691-14142-8.

Finanční gramotnost, 2022. In: *Metodologický portál: RVP.CZ* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>

GIDDENS, Anthony, 2009. *Sociology*. 6th edition. Cambridge: Polity Press. ISBN 978-0-7456-4357-1.

GRAEBER, David, 2012. Prvotní dluhy. GRAEBER, David. *Dluh: Prvních 5000 let*. 1. Brno: BizBooks, s. 35-56. ISBN 978-80-265-0044-5.

HÁJKOVÁ, Gabriela, 1998-2021. Kapesné: Kdy s ním začít a jak vysoké dávat?. In: *Měsíc.cz* [online]. Internet Info, s.r.o [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/kapesne-kdy-s-nim-zacit-a-jak-vysoke-davat/>

HART, Keith, 2000. 6. The Changing Character of Money. In: *The Memory Bank: A New Commonwealth — Ver 5.0* [online]. The Memory Bank [cit. 2021-08-18]. Dostupné z: <https://thememorybank.co.uk/book/chapter-6/>

HART, Keith, 2005. Money: one anthropologist's view. CARRIER, James G. *A handbook of economic anthropology*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 160-175. ISBN 1843761750.

HART, Keith a Horacio ORTIZ, 2014. The Anthropology of Money and Finance: Between Ethnography and World History. *Annual Review of Anthropology* [online]. **43**, 465 [cit. 2021-08-18]. ISSN 00846570. Dostupné z: [doi:10.1146/annurev-anthro-102313-025814](https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102313-025814)

HENDL, Jan, 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace / Jan Hendl*. Druhé. Praha: Portál s. r. o. ISBN 9788073674854.

HEŘMANSKÝ, Martin, 2019. Analýza a interpretace dat v kvalitativním výzkumu. NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách* [online]. Vydání první. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 415-443 [cit. 2021-06-20]. ISBN 978-80-7571-052-9.

HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ, 2011. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. První. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP. ISBN 978-80-86856-76-6.

Jak stanovit výši kapesného?, 2021. In: *Česká Spořitelna: Blog* [online]. Česká spořitelna, a. s. [cit. 2021-07-25]. Dostupné z: <https://www.csas.cz/cs/blog/abeceda-penez/jak-stanovit-vysi-kapesneho>

KAVKOVÁ, Jiřina, 2022. Přes 70% českých dětí dostává kapesné, cvičí si finanční gramotnost. In: *Kurzycz* [online]. Praha: Kurzy.cz, spol. s r.o., AliaWeb, spol. s r.o. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/607837-pres-70--ceskych-deti-dostava-kapesne-cvici-si-financni-gramotnost/>

Learning through pocket money, 2020. In: *Learning potential* [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné z: <https://www.learningpotential.gov.au/articles/learning-through-pocket-money>

LUETCHFORD, Peter, 2005. Economic anthropology and ethics. CARRIER, James G. *A handbook of economic anthropology*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 390-404. ISBN 1843761750.

MAURER, Bill, 2006. The Anthropology of Money. *Annual Review of Anthropology* [online]. 2006(35), 15-36 [cit. 2021-06-19]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25064912>

MAURER, Bill, 2015. *How Would You Like to Pay?: How Technology Is Changing the Future of Money*. 1. Durham: Duke University Press. ISBN 978-0-8223-5999-9.

NOVOTNÁ, Hedvika, 2019. Kvalitativní strategie výzkumu. NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách* [online]. Vydání první. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 257-288 [cit. 2021-04-12]. ISBN 978-80-7571-052-9.

Pocket Money - Cambridge, 2021. In: *Cambridge Dictionary: Make your words meaningful* [online]. Cambridge: Cambridge University Press [cit. 2021-07-17]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pocket-money>

Pocket money - Oxford, 2021. In: *Oxford Learner's Dictionaries* [online]. Oxford: Oxford University Press [cit. 2021-07-17]. Dostupné z: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/pocket-money>

PROVIDENT, 2021. Jak vysoké dát dětem kapesné, když je domácí rozpočet napjatý. In: *Provident* [online]. Praha: © 2021 Provident Česká republika [cit. 2021-09-03]. Dostupné z: <https://www.provident.cz/blogs/detske-kapesne>

PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ, 2013. *Vývojová psychologie pro sociální práci* [online]. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2022-06-01]. ISBN 978-80-7421-060-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954010/psychologie.pdf/91da3174-0856-99ce-5c24-2704a0cc7d55>

Zadlužení a předlužení: Zadlužení (předlužení) a jak z něj ven, b. r. In: *Finanční gramotnost: aneb Proč se finančně vzdělávat* [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR [cit. 2022-06-01]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/zadluzeni-a-predluzeni>

ZANDLOVÁ, Markéta, 2019. Rozhovor. NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách* [online]. Vydání první. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 315-352 [cit. 2021-04-19]. ISBN 978-80-7571-052-9.

ZANDLOVÁ, Markéta a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, 2019. Etika výzkumu. NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách* [online]. Vydání první. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 57-90 [cit. 2021-06-14]. ISBN 978-80-7571-052-9.

ZELIZER, Viviana A., 1989. The Social Meaning of Money: "Special Monies". *American Journal of Sociology* [online]. The University of Chicago Press, (952), 342-377 [cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2780903>

ZELIZER, Viviana A., 1994. *The social meaning of money*. 1. New York: BasicBooks. ISBN 0-465-07892-3.